

M A G Y A R

JÁTÉKSZINRÜL

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN.

PESTEN,

NYOMTATTA FÜSKÚTI LANDERER

1832.

Biztos alap nélkül tartóslag semmi nem állhat!

PEST VÁRMEGYE
R E N D E I H E Z.

Ezen sorokat e' Megyének a' honi nyelv terjesztésére ügyelő Küldöttsége parancsából készítvén, úgy hiszem senkinek sem szentelhetem illőbbben mint azoknak, kik a' haza szívét lakják; mert valamint minden testben leginkább a' szívből ered élet és erő, 's a' gyarló embert, ha benne az nemesen buzog, mindenben túl emeli: úgy állít viszont nemzeteket is minden ollyas egyesülési ok magasbra, melly a' hon külön ereit egybekapcsolni 's azokba lelket 's nemességet lövelni segít.

Tett és példa által jóltevőleg hatni az egészre, dicső tiszt; 's illyest könnyebben eszközölhetni mint mások, nagy szerencse. És ha ezen utólsóban olly számos tekintetnél fogva nagyobb mértékben részesülhetnek a' Tekintetes Rendek, mint hazánk akárhol-lakó polgári: nem lesznek azért, tudom, soha irigy-

ség tárgyai; mert azon kételkedni nem szabad. “Ők fognak példa és mintakép szolgálni ’s mindenben járni legelől, a’ mi nemes és szép ’s mind Nemzetnek mind Királynak hasznos és dicső.”

’S midőn a’ Tekintetes Rendekezt illy magasra állítom, ’s a’ köz haza kívánságát, reményit és bizodalmaét férfiúi őszinteséggel kimondom, csak tolmácsa vagyok azon érzelmeknek, mellyeket, habár sejdítlen is, minden becsületes Magyar hiven hord keblében; mélyen érezvén, hogy egyesülés erő, ’s erő boldogság!

Fogadják tehát a’ Tekintetes Rendekezt e’ csekély próbát szokott kegyességekkel ’s engedjék, ha legutólsó sorban is, Velök munkálhatnom honunk ’s Fejedelmünk diszét!

Minden egyszer vagy többszer már elhibázott, oly irányban nehezíti az új kezdet-utáni sikert, mint a' millyenben a' végbeviteli próbatételek több vagy kevésb áldozattal valának összekapcsolva. Minél nagyobb volt a' munkaelőtti kiállító szomj és kívánság 's azokból eredő fáradozás és szorgalom, annál nagyobb tespedés 's elhidegülés követi az elbomlott munkát. És így sokszor éppen azon hév 's teremítő erő, melly valódi csudákat művelhetne, nem csak minden haszon nélkül enyészik el, sőt még a' siker napját félszázadokra löki vissza, 's ekép, ha köz dolgokat illet, nem ritkán áldásból átokra fordul.

Magyarországban a' honi Játékszinnek tartós életbe hozatása, soktul érzékenyen ohajtott tárgy; áldozat pedig számnélküli tétetett már, de azért bizonyos sikert ebben is, mint oly sok másban, még nem tud előmutatni a' Magyar. A' kassai, miskolczi, tán pécsi Játékszinek csak felette gyöngé 's bizonytalan alapokon fennkölnek; 's ha fentartásokért némi nagy lelkű hazafiaknak elegendő hálát soha nem adandhat is a' késő maradék, mert "Horatius Corleskedui"

— ha így szabad nemes elszánást nevezni — tán a' lehető legnagyobb érdem: azért még is bizonyos, hogy az olly intézeteknél, mellyeknek egész létök néhány hazafitul függő, — kik, ha magokra hagyatnak, nem fogják tán sokáig bírhatni már az áldozat súlyát — a' pillanati fellobbanást csak hamar, a' visszahatás törvényei szerint, sok évi sötétség kénytelen követni. Ezt bizonyítja Erdély; ezt Székes - Fejérvár; ezt több hely, hol voltak némi divathan magyar Játékszinek egykor már, de többé nincsenek, 's a' hihetőség törvényi szerint most százszorta nagyobb nehézséggel emelkedhetnének ott megint fel, mint szétenyészetők előtt; minthogy a' sikertelen fáradozás diadalmi erő helyibe, ha nem mindenkiben is, de a' sokaságnál általánosan véve, elhidegülést 's visszavonulást okoz; minél fogva nincs is nagyobb *egyesítő* mint siker, 's hatalmasb *szétbontó* mint sikertelenség!

A' köz jó tekintetiből tehát, kötelességünk "e' részben — minthogy már sok volt a' hiábai fáradozás — vagy semmit se kezdenünk, vagy ollyast, mi a' czélnek hihetőleg meg is felel." — Így vagy feloldandjuk az eddig fejtetlen feladást, melly ez: a' játékszini dolgok elbomolhatásának elejét venni, 's legalább ismételt sikertelen forgolódásink által senkit még erősebben vissza nem ijeszteni, a' feloldandót pedig nem bonyolítani még nagyobb akadályok közé, hanem azt, a'

mit mi végbeinni nem tudunk, szerencsés-beknek uj szeplő nélkül engedni át. “Hihető-leg bizonyos sikert nyerni, vagy semmi újat nem kezdeni:” ím az, a’ mi közé vagyunk állítva.

És ezt tán úgy érzük el legbiztosabban “ha annak, a’ mit e’ részben tettünk már, szinte minden-ben ellenkezőjét eszközöljük!” —

A’ cél nem kevésb és semmi egyéb mint hazánkat a’ Játékszin kellemiben ’s hasznaiban részesíteni általában. De ennek létesítésére ed-dig valyon milly planum szolgált? Fellobbant a’ tárgy; rakatott elv; szedetett pénz, itt, ott, amott és szinte mindenütt; eltanácsoltattak órák, napok, hetek: de egyesítő planum, convergens systema nem volt; ’s ím ezért, *éppen ezért sehol* sincs ’s nem is lehet valódi siker.

Ebben is, mint mindenben, a’ szerencsét-len divergentiale systema, vagy jobban mondva, “systema - nélküliség” volt a’ nagy szétbontó ’s gyászos megsemmisítő — — vagy is inkább: az ébredő életet már bölcsőjében kegyetlenül el-fojtó!

Magyarországban egyetlenegy színházat alapítani, egyetlenegy színész társaságot dotálni, ’s az egész 10 milliói népesedést örökön örökké csak illy nyomorult kapcs által kötni össze mind azzal, a’ mi szép és nemes szokott Muzsák és Bájak közt fakadni, valóban olly egy törpe kíváнат, hogy annak kielégítése végett — én legalább — éltemnek egy napját sem akarnám

felszentelni, ha t. i. "Minden fáradozásnak lehető vég sikere csak egy álló színházra, csak egy társaságra szoríttatnék."

Saját kíváнатom tehát, úgy mint e' részben akármilly nagy szemvedelmüé, oda járul "Volna bár minden nagyobb városunkban olly színház és társaság, melly biztosan fen állhatna, 's ez által lépcsőnként olly tökélyre fejthetné ki magát, hogy midőn szünőráinkat kellemteli elvarázslaná, érzelminket, izlésinket, szokásinkat nemesítné, idomítná, józanítná egyszersmind."

Erre kell törekednünk. De ezt mindaddig csak távolról sem érendjük el, míg az eddigi cselekvésmódnak éppen ellenkezőjét nem választjuk, t. i. míg a' helyett, hogy egyszerre több Játékszint segítgetnénk elő, itt is ott is fáradoznánk 's munkálkodnánk, "Minden e' tárgyra szükséges és bennünk lévő tehetséget egy színház-állításra 's egy társaság tökéletes fentartására nem egyesítünk."

Ohajtásom: Számosb Játékszinnek létrehozása; javaslatom pedig ennek elérésére: Egyesült erővel mindenek előtt egyetlenegy hozni tökéletes rendbe, 's aztán egy másikat; azaz: nem több követ emelni egyszerre, hanem egyiket a' másik után.

Adományából kiki bizonyos osztalékot — dividendet — vár, csak hogy egyik inkább moralis részvényt kíván, másik pedig inkább physisikai után eseng. Már milly idomzatban áll-

nak egymáshoz az illy különbözőleg érzők? Nem igen fogunk hibázni, ha a' moralis örömek -utáni vágyók számát sokkal csekélybrevesszük, mint a' nyereség után esengőkét; 's azt nem egyedül azon szomorú valóság szerint, hogy több a' *testes* mint a' *lelkes* ember, hanem mivel soknak legjobb akarátja 's legnemesebb felemelkedési szomja mellett sem lehet, tehetetlenségénél fogva, olly tárgyakhoz járulni, mellyekből kirekesztőleg csak moralis részvény cred.

Természetes és mélyen az emberi mibenlétben gyökeredzik ennél fogva, hogy, teszem például, a' mármarosai nem áldozik szívesen egy Pécsen állítandó színházra, a' somogyi nem örömet egy Debreczenben alapítandóra, a' bánási nem minden készséggel egy Balaton-Füreden alkotandóra 's a' t.

Azonban a' nyereség e' részben legkisebb tekintet, mert senki, úgy hiszem, ki nálunk színházra áldozik, mechanikai dividendet nem vár, mert ennél jobb speculatiót kigondolni minden fejtörés nélkül kiki tudna; 's így az egész várhatandó nyereség kirekesztőleg moralisra szoríttatik. De ez is kétféle. Legelőször is azon öröm: a nemzeti nyelv, izlés és szokásnak kifejtéséhez, józanításához 's nemeseítéséhez járulni leghathatósblag; 's aztán: azon kellemes időtöltés, melly közvetlenül egy jól elrendelt Játékszinbül háramlik a' hallga-

tókra. 'S ha megint azt vizsgáljuk, valyon milly idomzatban állnak e' két felekezetek egymáshoz — t. i. azon osztály, melly philosophiai szemmel veszi fel a' Játékszint általában, azon osztályhoz, melly viszont semmit sem tekint mint egyedül közvetlen multságát — tán minden ellenvetés nélkül abban fogunk megegyezni, hogy szinte az egész közönség ezen utolsó osztályban áll.

Ezek után azt kell következtetnünk, hogy a' nagy közönség azon része, melly a' magyar Játékszin sikereltetését általányosan kívánja szinte csak ollyasokbul áll, kik e' tárgyra se nagy áldozatokat tenni nem akarnak — minthogy mechanikai dividend belőlök nem várható — sem a' moralis philosophiai dividenddel meg nem elégszenek, hanem hogy kereken mondjuk ki "pénzökhért, ha egyebet nem is, legalább nézni, nevetni, sirni, időt tölteni 's a' t." csak ugyan kívánnak.

A' közönség illyes, mert azok, kik csak lelki örömet szomjaznak, 's a' dolgok valódi hasznát legmélyebb sarkalatokra rakni képesek, iránylag csak ritka kivételek; 's ekép a' fő feladás abban áll: vagy illyes közönséggel érni czélt, vagy azt természetébül némileg kivetkeztetni.

Az embereket azonban természeti hajlandóságikbul kivetkeztetni, hasztalan vagy igen is hosszadalmas munka, és így valóban csak úgy fogunk velek boldogulni, ha őket nem

képzeletinknél fogva, hanem valóság szerint ítéljük 's velök a' szerint bánunk is, t. i. ha senkitül, vagy legalább a' nagyobb résztül nem kívánunk ollyas áldozatokat, mellyeknek nemcsak tüsténti jutalmok nem volna, hanem még végcéljok is homályos kétségben ingadozna, legyen az vagy moralis vagy materialis nyereség; 's ekép Játékszin dolgában is bizonyosan csak úgy fogunk haladni némi sikerrel, ha nem azt kívánjuk, hogy egyik adózzék a' másik hasznáért, hanem hogy mindenki saját áldozata után, *minél előbb* 's közvetlenül részesülhessen a' játékszini kellemeiben.

Már mikép lehessen azt elérni hihetőleg legszaporábban de egyszersmind legbiztosabban, és nem csak szappan-buborékként, hanem tartólag is, ím az, hol eloszlik azon két ut, mellynek egyikén, ha tán egy kissé továbbad is, 'de siker vár, másikán pedig, habár kezdetén némi fény csábít is, utóbbad kerülhetlen elbomlás lappang.

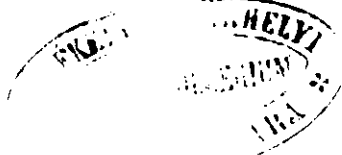
Ha, teszem, Tatának csendesen élő polgárja volnék, ki se nem forgolódott sokat a' világban, se nem gondolkozott igen a' magyar játékszini próbatétek annyiszori elbomlásinak okairul, azt hiszem — ha t. i. éppen azon lény volnék mint ma, a' mennyire ollyas a' kül körülményeknek rám különböző hatása mellett lehetnék — hogy e' részben tán így okoskodnám: "Bizony szégyen, hogy Játékszin Ma-

gyarországban nincs annyira még kifejtve mint más-
hun, 's azért szívesen áldozom e' tárgyra én is;
de hogy valahol másutt mint Tatán állítandó szin-
házra adakozzam, ahhoz valóban se tehetségem sem
akaratom; mert ha már áldozom, legyen legalább
annyi nyereségem belőle, hogy otthonim 's barátim
némi kis hasznát vegyék is 's a' t." És minden
ébredségemet, 's rábeszélő 's egyeztető ügyes-
ségemet arra fordítnám, hogy Tatának lehető
legtöbb lakosit gondolatimhoz 's kívánságim-
hoz csatoljam. Ha ellenben mostani tapasztat-
lásim 's e' részbeni combinatioimmal vinne a'
sors Tatába vagy Magyarország akármilly he-
lyére, 's ott telepedvén le, forró köz kívánságot
látnék e' tárgyat már valahára hihetőleg állan-
dó elvekre rakni, akkor tán így okoskodnám:
"Barátim, ne vegyétek rossz néven, ha őszintén ké-
petekbe mondom, sokkal nagyobb számotokat egykissé
inkább *testeseknek* mint csupa *lelkeseknek* tartom,
's ekép hagyjunk fel — *bizonyosb siker miatt* —
minden ollyas számolással, melly kirekesztőleg:
Nagylelkűségen, tiszta generositáson, nemes el-
szánáson 's eféle ritkaságokon alapul, 's állítsuk re-
ményünket, a' mennyire lehet, inkább száraz szá-
mokra, minthogy azok nem csálnak. Ti Játékszint
akartok alkotni, 's ez felette dicséretes, mert min-
den, a' mi a' szépet, dicsőt és erényt megszerette-
ti 's ekép a' lelket nemesíti, a' keblet tágítja, hasz-
nosnál hasznosb; de tehetségtek nem nagy, 's így
ha pénzbeli nyereséget nem kívántok is, legalább

ugy kellene intézni a' dolgot, hogy a' veszteség ne
 legyen nevezetes, 's a' tárgy ha tökélyre nem is, de
 legalább annyira fejlődjék ki, hogy némileg kellemes
 's hasznos időtöltésben részesüljete. Ezt elérni azon-
 ban felette bajos, ha hinni akarunk a' tapasztalás-
 nak, melly e' részben a' Magyaránál szinte semmi
 egyebet nem mutat,¹ mint fel-fellobbanásokat 's el-
 elpusztulásokat. Játékszíni sikerre bizonyos rendez-
 kedés, idomítás 's előkészület kell; mert annak mes-
 tersége némileg elhatározott elveken áll, 's ha kül
 nemzeteknek e' tárgyban nehézségiket 's mind azt
 vizsgáljuk, mikkel nekik is küzdeniök kelle, míg
 sok év után, mai tökélyre bírhaták játékszíni ügyes-
 ségüket és sikerüket, azt fogjuk találni, hogy hi-
 zony nálök is csak olly nyomorult állapotban volná-
 nak mind színházak mind színjátszók ma mint köz-
 tünk, ha valami középpont, vagy inkább 'középpon-
 ti gyámol' *előbb* nem egyesíté vala az e' tárgykör-
 rüti ugy szólván minden erejüket 's ügyességöket te-
 temesb áldozatok által; 's csak *később* ezen közép-
 ponti fel-feláradozó erő 's ügyesség mindenüvé el-el
 nem lövedzett volna. Illy egyeztetők, mondhatni,
 kirekesztőleg fejedelmi udvarok valának; 's mennyi
 áldozatot tettek azok 's tesznek is szüntelen a' tárgy
 jobb sikereztetése végett, mindenki előtt ismérates,
 ki e' tárgyban csak némikép is körültekintett. Már
 nekünk Magyaroknak illyféle gyámolokra lehet e' ál-
 lítni reményinket, kérdem? 's midőn tanácsosbnak
 tartom minden e' részbeni fejtegetést elmellőzni, azt
 javaslom vagy hagyjunk fel az egész dologgal, vagy

kirekesztőleg csak min-erőnkben bizzunk és senkitől mástul gyámolt se ne várjunk se ne kívánjunk mint magunktól. Az elsőt tudom el nem fogadandjátok, Barátim, mert valóban gyávaság lenne azzal felhagyni, a' mit magunk is kivihetünk, 's csak azon okból, mert más nem gyámolja azt; 's ekép, mert inkább mindenek tudunk lenni csak gyávák nem, arra vagyunk ítélve, vagy hogy valódibban fejtsük ki a' dolgot, arra *meghíva*, hogy mi legyünk az e' részbeni egyeztetők, 's valamint külön udvarok odakünt, úgy legyünk mi idebent középponti gyámolók, 's *előbb* egyesítsük az e' tárgy-körülti lehető legtöbb erőt 's ügyességet olly annyira, hogy *később* a' felfeláradó erő 's ügyesség végre mindenüvé el-ellövedezzek. Cselekvésmódunk tehát nekünk Magyaroknak nem lehet az eddigi — t. i. sok helyen egyszerre 's szélesen pendíteni meg a' tárgyat, mert azt bizonyos elsüllyedés követi; hanem ennek éppen ellenkezőjét kell tennünk, t. i. csak egy helyen kezdeni meg és fejteni ki a' dolgot; 's ezt is minden szemességgel, 's óvással, azaz: kissé bizony lassudad. Már a' mi az áldozatokat illeti, azok bizony felette nagyok, ha a' londoni, párisi, bécsi, nápolyi 's több illyes színházak alkotását tekintjük 's nem tápláljuk azon éretlen képzeményt, hogy mi a' dolog oeconomiáját majd jobban vinnők, mint az annyival több idők 's tapasztalásuak. 'S valyon mi Tataiak bízhetőleg sokáig bírhatnók e' illy áldozatok súlyát? Feleljünk erre őszintén 's valljuk meg egyenesen, nehogy enmagunkat csaljuk lágy koponyájú gyermekként leg-

érzékenyebbül, hogy valóban sokáig nem birhatnók; 's így azt, a' mit *elég gond nélkül* állítánk fel igen szaporán, *elég gondtal* ismét éppen olly szaporán eltemetni volnánk kénytelenek. E' szerint ne tegyünk e' részben semmit elválasztva, hanem szólítsuk fel az egész hazát — minthogy egyesülési pont nélkül, a' mit itt bár rövid szavakkal, de úgy hiszem eléggé megmutaték, semmire sem mehetünk — szólítsuk fel a' haza minden lakosát mondom: hagynának fel, a' dolog, habár lassubb de biztosb sikere miatt, minden excentrica erőködéssel és segítnék *előbb* Tatát elő tökéletes és állandó színházra, hogy *axtán* annál bizonyosabban szivároгjon színházi ügyesség és siker a' hon minden ereibe is. De ha illyest tennénk, ugyan nem volna e Pápának és Nagy-Szombatnak, Késmárknak 's Ujvidéknek szint annyi jusa éppen illyféle praetensiót tenni; 's valyon ki döntné el, kinek van több igaza áldozatot kívánni, Tatának e Pápától, Nagy Szombattól, Késmárktól 's Ujvidéktől, vagy ezen négynek Tatától? Ha igaz a' mit mondok, hogy t. i. középpont nélkül semmi nevezetes sikerrel soha nem fogunk dicsekedhetni, 's hogy nagy áldozatok nélkül nem kaphat a' dolog tartós létre; akkor vagy megint le kell egyenesen mondanunk az egész tárgyról, vagy egy olly helyre vinni áldozatinkat, hol a' dolog minden lehető tekintetnél 's környülménynél fogva, *legkihethöbben* fel is állhat. Már Barátim, hogy ezen hely valóban nem Tata, azt közölünk tán kiki elhiszi, 's tán azt is, hogy az se Pápa, se Nagy-Szombat, se Késmárk, sem Ujvidék;

hanem ha van hely, hol Játékszin hihetőkép 's tartólag felállhatna, az a' Magyarinak semmi 'egyéb nem lehet, mint a' hon közepe, t. i. a' két testvér város Buda-pest. És azért Barátim, ki köztetek habár se philosophiai szemmel nem tekinti a' dolgot, sem áldozni nem kíván, de csak józanul számlálni tud, 's nem csak szalmatüzet gyujtani vágy, hagyjon fel az egész dologgal, 's ne mystificálja önmagát csalfa keccsel 's káprázattal. Azok pedig, kik egyenesen a' hazának akarnak áldozni 's reményiket 'a' Játékszin közvetlen örömeiben részesülhetni' a' hihetőség némi alapira kívánjuk rakni, *melly egyedül* csak valami kifejlett középpont által szívároghat Tatára, 's ekép vagy semmit, vagy cserfa tüzet gyujtani lángolnak, azok Buda-pestre és csak Buda-pestre vigyék színház-alkotó áldozatikat. Nem csak a' *lelkesek* fognak illy cselekvés által legszaporábban érni czélt: a' *lelkesek*, kik se pénzbeli nyereség, se közvetlen mulatság után mód nélkül nem vágnak, 's elég jutalmat nyernek, ha a' köz jó, a' köz haza halad; hanem a' *testesek* is legjózanabbul cselekednének: a' testesek, mert ezek vagy hiába 's olly tárgyra többé nem adakoznának, melly szinte szaporábban dül el mint feláll, 's így kincsök zsebeikben maradna, vagy azt olly kutfőbe tennék le, ha Buda-pestre vinnék, mellyből a' hihetőség minden számolásai szerint, ha nem előbb is, de biztosabban áradna rájuk áldozatiknak mind pénzbeli mind mulatsági haszna, mint ha Játékszinre szánt adományikat Tata városába ültetnék, vagy hogy jobban mondjuk: az alá temet-

1830.

nék el, honnan játékszini élet se Tatára se az Országra tartós létüleg bizonyosan ki nem kelhet soha.”

És ez volna, a' mit mai tapasztalásimnál 's teljes meggyőződésemnél fogva nem csak Tatárul, hanem Magyarország minden városárul 's nagyobb helyérül mondanék, Buda-pestet kivéve. Már hogy Tatán lenne e *végkép* azért állandó magyar Játékszín, ha Buda-pesten az tartós életre 's némi tökélyre ki volna fejteve, az más kérdés; 's noha nem *hihető*, hogy oda tartólag elszivároghatna, míg Buda-pest-rül annak szelleme előbb nagyobb városokba némileg el nem terjedett, azért az még sem volna lehetetlen, sőt a' hihetőségek theoriája szerint sokkal *hihetőbb*, mintsem ha a' felébredt játékszini szellemnek leg és legelső talpköve Tatán rakatnék, mert onnan nem csak nem áradhatna az egésze színházi siker, hanem még ott sem emelkedhetnék fel legkisebb tökélyel és tartólag.

E' szerint azt állítom, hogy habár honunk nagyobb és kisebb helyein több vagy kevesebb jó szerencsével éldegélhet és tenghet valamelly színész társaság ezentul is még több századon keresztül; soha sem fog azért általános színházi siker — 's ím ez a' mi kell — se Kassán, se Miskolczon, se Pécsen, sem az ország akármilly nevezetes helyén, akár hány századok alatt is, némi tökélyre kifejleni, míg Buda-pesten rendes színház, el-

homolthatlan fel nem áll. Innen nyerhet a' kassai, miskolci, pécsi Játékszin tartósságot 's tökélyt, innen honunk nagyobb és végkép kisebb helyei, kivétel nélkül — — 's *csak innen.*

Ha valahol, itt valóban el kell fojtani azon érzést, melly szerint a' legnagyobb rész, Ciceroként *pro domo sua* okoskodik; mert tán sehol sem szembetünőbb mint itt, hogy e' részben *senkinek* semmie nem lehet, legalább tartóslag, míg nincs az *egésznek*; a' mi-ből közvetve azt tanulhatjuk, hogy hosszabb időt vevén össze, egyes csak úgy lehet nyertes, ha nyertes a' község.

E' részben tudom a' vélekedések megoszlanak, a' mint t. i. a' közönség rövidebb és hosszabb időre számláló tagokból áll. Az első pillanati fényért izzadoznak, habár az nem sokára hamuvá lesz is, az utólsók pedig csak *állandó* után sovárganak, habár kissé később virad is fel a' siker reggele. Már ezek közül kik a' jobb, kik a' rosszabb számlálók? azt kinek kinek észélére bizom; minthogy itt egyenesen a' közönség nagyobb részéről, t. i. a' testesekről van szó, kiknek józanabbai abban velem kezet fogandnak, egy cseppet se kétlem, hogy kirekesztőleg Buda-pestnek lehet józan calculus után directe magáért gondoskodni szaporább színházi siker végett; Pozsonynak, Sopronnak, Debreczennek, Temes-

várnak 's a' t. 's a' t. pedig csak indirecte, az-
az Buda-pest közbevetése által; a' minek fő-
veleje im ez: "Szinházi sikerre legkedvezőbb kö-
rülmények 's tetemes áldozatok kellenek; illyeseket
kül nemzeteknél a' kormány tön; erre nekünk Magya-
roknak most még reménységünk tán nem lehet; mi pe-
dig felette sok jó tulajdonokkal, de pénzzel általában
nem, de még hitellel sem birunk; 's ekép Buda-pestnek
népességét, az ottani egybefolyást 's fővároshoz kö-
tött elsőségét, szóval: kedvező körülményit kell hasz-
nálnunk, 's egy garasig minden e' tárgyra szánt
adakozásinkat oda halmozunk fel, mert csak így
's nem máskép lehet állandó Játékszin Buda-pesten
's csak így és nem máskép támadhat lassanként Po-
zsonyban, Sopronban, Debreczenben, Temesvárott
's a' t. 's a' t. tartós színház."

Hogy eddig nem választatott középpont:
ez volt tehát egyik főhiba; mellyet azonban
az által orvosolhatni tüstént, ha ezentul ép-
pen az ellenkező eszközöltetik 's Buda-pest té-
tetik azzá.

Ha ez helyes, azon tanáccsal folytatom
theoriámat, hogy a' Játékszin közvetlen alko-
tásában 's elrendelésében is annak éppen el-
lenkezőjét cselekedjük, mint a' mit abban mai
napig tevének. Eddig, ha volt egy kis fundu-
sunk, nem tudtuk bevárni az időt; hanem jó
remény fejében — mellynek azonban legki-
sebb hihetőségi alapja sem volt — megkezdet-
tük a' munkát: égett is a' szalmatűz magas

lánggal egy darabig, de megint elaludt. Ha ezt elkerülni akarjuk, hagyjunk fel képzelgéssel, ábrándozással, éretlen viselkedésekkel, vegyük ebben is ismét a' száraz számolást kalauzul, 's ne kezdjünk semmihez, míg olly somma nem gyűl össze, melly a' tárgynak kétségtelenül megfelel. Illy módon bizonyos czélt érünk; 's ehez semmi sem kell, mint jó Systema és erre állított *férfui állhatatosság*; a' minél azonban ritkább az ég alatt nincs.

'S ha azt mondom, olly nagy sommának kiszerezéséhez, melly egy tökéletesen felállítandó Játékszinre szükséges volna, semmi egyéb nem kell, mint jó Systema 's férfui állhatatosság: ugy hiszem, nem csalatkozom; mert hogy valami kezdetre bizonyos áldozatok csak fognak tétetni, akármilly csekélyek is, azt nem kétlem; 's így a' legkisebb adománynak kamatozás-általi szaporodása is eléri végkép azon sommát, melly jó rendezetű 's állandó Játékszinre megkivántatik.

Hattal száztul, ha kamat kamatra adatik, minden tőke 12 esztendő alatt kétannyira nő; 's ekép 108 esztendő alatt 20 ezer forint 10,240,000 forintra nőne.

Már hogy 20,000 forintnál tán többet is összesíthetnénk ezen tárgyra, ugy hiszem nem igen merész feltétel; 's midőn korántsem kellene egy *kis* de *józanul* combinált kezdetre 10,240,000 forint: azt tehetni bátran fel, hogy

illy systema következtében jó rendezett 's el nem bomolható Játékszin felállítása végett, nem csak 108 esztendőig nem kellene várnunk, hanem még az idővel is jobban gazdálkodnánk, mintha az eddigi systemát (?) tovább is folytatnók, — mellynek következtében több mint 108 esztendő folyt le a' nélkül, hogy jó rendezetű 's bizonyosan el nem bomolható magyar Játékszinünk lenne.

Ekép azon *második fő hiba*, mellyet e' részben elkövettenek, abban áll, hogy mindig elég fundus és tehetség nélkül kezdték el a' dolgot; min azonban az által segíthetni felette könnyen, ha ezentul éppen az ellenkezőt eszközöljük, 's legkisebbet sem kezdünk, míg elég fundus és tehetség nem kerekedett össze.

'S ha ez is helyes, megint azon kéréssel folytatom tiszta szándéku ohajtásomat: "hogy az egyszer összegyűlt pénzeket jobban manipuláljuk mint eddig"; minthogy eddigi bánásmódunk 20,000 forintot tesz, nem csak nem nevelné 108 esztendő alatt 10,240,000 forintra, hanem az e' részbeni annyiszor tapasztalt igen természetes de felette becsület-elleni phoenomenek szerint ítélve, 10,240,000 tán még 54 esztendő alatt is felette parányi sommácskára olvadna le, — a' mi igaz, felette nehezíti a' dolgot

Ezen *harmadik fő hibát* pedig, mellynek olly sok intézet köszöni elpusztulását, mikép

lehessen szomorú pénzbeli systemánknál fogva némileg orvosolni, később adandom elő; de ott is csak, hogy mikép lehet hamarjában és ideiglen orvosolni; mert azon gyökeresen csak javított törvény segíthet.

Ha végre ez is helyes, azon javaslattal fejezem be amaz állításomat: “eszközljük annak, a’ mit e’ részben tettünk már, szinte mindenben ellenkezőjét ’s a’ t.” — hogy ne bizzuk a’ dolog practicai kivitelét ollyasokra, kiknek e’ részben csak éretlen theoriai isméretik vannak, hanem kik e’ részben practicusok is.

’S ím ezen négy oszlopra állítom a’ Játékszín általános sikerének mai állodalminkhoz szabott theoriáját t. i. hogy a’ legelső Pesten állíttassék fel; de egy lépés se tétessék még kezdetére is, míg elegendő somma egybe nem folyt; a’ pénz továbbá lehető legnagyobb bátorságba helyeztessék; ’s végre olly igazgatókra bizassék az egész, kik a’ dolgot nem csak hallomás és képzelet szerint értik, hanem azt practice is vinni képesek.

A’ mit eddig előadtam, a’ dolognak azonban, mint már mondtam, csak theoriája; nézzük azért praxisát, mert csak így fog kitűnni “Lehet e mind ezekután játékszini sikert józanul reményleni” —

Nyittassék egy aláírás-ív, tán illy formában:

E G Y

PESTEN FELÁLLÍTANDÓ MAGYAR JÁTEKSZINT
ESZKÖZLŐ ALÁÍRÁSNAK
FŐALAKJA.

Egy részvény 500 forint pengő. A' tárgy még tanácskozásba sem vétetik, míg 400 Részvényes aláírva nincs. Ha ez azonban megvan, akkor összegyűlnek a' részesek; 's kik nem jöhetnek vagy jöni nem akarnak, megbizottikat küldik. Egy részvény egy vokssal bir; 's ekép az, kinek két részvénye van, két vokssal, 's így tovább. Többen is állhatnak össze egy részvényre akárminő idomzatban, mihez a' társaságnak köze nincs; hanem csak egy nevére lesz írva a' részvény, 's csak az bir vokssal. Ennélfogva több voksoló vagy szavazó *személy* négyszáznál semmi esetre nem lehet, hanem kevesebb, minthogy egy személy több részvénnel is birhat, 's ekép több vokssal is. Ez meglévén, constituálja a' Társaság magát; t. i. választ egy igazgatót 's egy hét tagbul álló megbizottságot. Ezek a' végzések kivitelére teljes bizodalommal, egyszersmind teljes hatalommal felruházva vannak, 's felelet terhe alatt im ezen körök közt viszik munkálódásikat:

1-ör Az egész egybegyűlt tőkének fele — t. i. 100,000 pengő forint — biztos helyre kamatra adatik. Ez alkotja a' Játékszin életben tartási talpkövét; 's így ezt semmi ürügy alatt másra fordítani nem szabad.

2-or A' fenmaradt másik fele pedig, t. i. ismét 100,000 p. forint, egy nem felette nagy 's pompás,

de csinos és főképp alkalmas színház építésére, annak belső rendezkedésére 's ruhatárára fordíttatik.

3-or Minthogy e' második pontot nem teljesíthetni egyszerre, 's ekép nem is kell 100,000 készpénz, mindig csak annyi legyen a' pénztárban, mennyi folyó kiadásokra szükséges; a' többi pedig, habár csak négygyel is száztul, de tizennégy napi felmondásra, biztos helyre adassék.

4-er Ha fenáll a' színház, vagy pedig építése közben is, megint összejön az egész társaság, 's keblébül három tagot választ, ki megint a' már kész machinának forgására ügyel; minek következtében a' dolgot felállító igazgatónak 's a' hét személyből álló biztosságnak tisztje megszűnik.

És ím ez lenne a' Játékszin aláírási prospectusának fő alakja.

Már mennyi sikere volna hihetőleg illy felszólításnak, 's milly bátorságot találnának viszont a' részvényesek egy illy módon felállítandó intézetben: az megint más. És ezt vizsgáljuk:

Valyon gondolhatni e, hogy mostani időkben tüstént 200,000 forint pengő kerekednék össze illy tárgyra? Én azt hiszem, nem; 's korántsem azért, mintha ezen somma tehetségünket felmulná, — hanem először azért, mert a' nemzetiség hija miatt a' nagyobb 's tehetősb rész távolról sem sejdíti, milly bűbájlólag hatna egy állandó 's jól elrendelt magyar Játékszin egész létünkre, 's mennyire nevelné az nemzeti kifejlésünket; másodszor, mert az értelmi

suly parányisága nem engedi a' nagyobb résznél a' józan számolást, mellynek következtetésében legcsekélyebb városunk is azt gondolja: úgy lesz előbb Játékszine, ha közvetlen magáért 's magámul gondoskodik, nem pedig közvetve, azaz: valami egyesítő középpont tökéletes kifejtése után. 'S ekep nem kész a' nagyobb rész tetemesb áldozatokat tenni egy olly tárgyra, melly az ő ítélete szerint nemcsak nem szükséges, de nem is hasznos, vagy mellyet szaporábban gondol felállíthatni, ha azt száz alapokra rakja egyszerre, mintha előbb egyetlenegyre állítná, 's így nem hihető, hogy 200,000 pengő forint mai időkben tüstént egy pontba folyandna össze.

Mind ez ellen azt lehetne mondani "Nem kell 200,000 pengő egy tökéletesen 's tartóslag felállítandó Játékszinre; azt kevesebbül is el lehetne rendelni." Én azonban azt hiszem: kevesebbet általában nem lehetne számlálni; minthogy 100,000 pengő forint fundus-vételre, építésre, belső butorozásra, scenák festésére, ruhákra 's a' t. úgy is olly csekély somma, hogy azzal felette takarékosan kellene bánni; 's az egész éppen nem a' Luxus, hanem Szerénység törvényei szerint lehetne csak elrendelni; 100,000 forint kamatja pedig, t. i. 6000 forint bizonyos jövedelem aligha elég lenne azon veszteségpótlásra, melly illy intézetből 's kivált eleinte a' legszorosb gazdaság mellett is elmulhatlanul háramlani szokott.

'S ha valaki azt kívánná tőlem, legyek kezes hogy 200,000 pengő forint után apodictice feláll Pesten tartós Játékszin; semmi esetre nem akarnék azzá lenni, minthogy megvallom, jövedelmének nagy részét, melly fentartására szükséges, a' jó szerencsétül 's idő szellemétül várom, — a' mi okbul nem pedantismus miatt hanem inkább könnyelműségért vádoltathatom 's így, ha már a' 200,000-nyi sommában módosítás tétetnék, azt inkább nevelni mint csorbítani tanácslanám, minthogy valami ollyasnak, a' mi hihetőkép tartóslag fel is állhat, egy kis időt áldozni ugyancsak lehet, 's ezt cselekedni felette józan is.

Illyféle volna tán egy ellenkező megjegyzés "Játékszinre a' közönségnek forró vágyánál fogva nem csak 200,000 pengő fog kerekedni egybe, hanem annál sokkal több is, feltéve hogy az hathatósan pendítettnek meg 's biznék is az igazgatóságban a' község." Itt is kételkedem erősen, de nem azon, hogy az egyesült hazában ne kerekednék össze 200,000 forintnál több, itt, ott, amott 's mindenütt állítandó, elősegélendő, gyámolandó 's a' t. szintársaságokra, és ha bizni is lehetne, és ha, meg ha - - -, hanem azon, hogy egy illy nagy somma mostani körülményinkben egy Pesten alkotandóra folyjon össze!

Nehogy azonban olly dolgokrul okoskodjunk, mellyekről előre bizonyosat nem tudhatni, tegyük fel, hogy a' 200,000 forint egy Pesten alapítandó

Játékszinre valósággal alá van írva. De mit használ! valyon azt hiszük, már a' czélnál állunk? Korántsem. Legelőször is, ha teszem valami magyar nemesember vagy magnás írja nevét alá, már nem ér az aláírási iv 200,000 forintot, sőt annál kevesebbet, minél több nemesember és magnás van rajta; minthogy minket szavunk 's aláírásunk pontos feloldására senki nem kinszeríthet; kivétel nélkül mindnyájan pedig se szentek sem olly igen gyengéd becsület érzésűek nem vagyunk, hogy soknak közülünk egy kis kinszerítés valami superfluum volna; minek hiját az élő nap mindennap bizonyítja, 's azért tagadni gyávaság - - - 's mert örökre élők e' földön legalább nem vagyunk, 's ekép biztos hypothekául legerősb szentségi szagunk 's legtisztább becsületi szüzességünk mellett sem szolgálhatunk, mint-hogy successorárul csakugyan jót senki sem állhat, 's így mi sem; a' mi után világos, hogy a' pusztá aláírás nem elég, hanem mulhatlanul szükséges, hogy minden aláíró maga magárul olly securitást adjon is, mellyben a' társaság tökéletes bizodalnát helyeztetheti. És ez *conditio, sine qua non*; mert nem kell a' dolgot megkezdeni, míg elég *fundus* egyesítve nincs, papirosra irt név pedig, akármilly szép hangu, vagy pör alatt penészedő pénz, bár mennyi legyen is, nem csak nem elég *fundus*, hanem igen sokszor semmi *fundus*. És így ezen, mint fentebb mondtam, *némileg* és *tüstént* csak úgy segíthetni, ha

valami *privilegiáltlan kereskedő* vagy *külföldi* jót áll a' szabad magyar nemesemberért! — 'S ez valóban szükséges, ha meg nem akar akadni a' társaság; a' mit egy practicus ember sem veend kétségbe vagy kérdésbe, ki előtt csak félig meddig isméretesek is ebéli praerogatíváink 's azzal egybehangzó manipulatióink. Már hogy illy, egy kissé nagyobb caricaturára fogja e sok maga magát elszánni és aláírni, 's magáért jót állatni, nem tudom, de hinni akarom, vagy inkább "hinnem kell"; mert máskép már itt volnék kénytelen aláírási vázom fejtegetésével felhagyni; 's aztán, mert ha részrehajlatlan bíró elibe kerülne a' dolog, úgy hiszem, ő nem azt tartaná nagyobb caricaturának, ha mostani körülállásokban egy jó birtoku magyar nemesember vagy gróf vagy herczeg, valami kereskedőt vagy külföldit kérne meg, hogy érette jót álljon, mert hiszen az minden órában történik — — (!) hanem tán azt találná lehető legnagyobb 1832ki satyrának, hogy egy egész nemzet illy nyomorult pénzbeli systemának bilincseit nem csak ketté nem töri tüstént, hanem azt a' nagyobb rész képzelt szabadságának egyik fő oszlopául tartja!

Fel akarom tenni ennek következtetésében, hogy honszeretésből sok el fogja magát szánni, 's régi magyar neve mellé, egy nem olly rég, vagy tán nem is magyart, iratni engedni; — a' mi után a' társaság nem csak némi biztossággal számolhat kün lévő pénzeire, de — 's

erre vigyázzunk — némi *pontossággal* is, a' mi a' dolog veleje; mert illy intézetek felállítására 's fentartására nem olyan pénz kell és ér valamit, melly *papírosan*, hanem az, melly valósággal kézben is van, legyen tőke, legyen kamat.

Nálunk az aláírási iverk, általányosan véve, legjobb esetben is, egy harmadánál kevesebbet érnek, mint kitett kötelezéseik; az esetek kedvetlen idomzatában pedig mindig kevesebbet. 'S ekép míg nálunk Magyaroknál az aláírás és pontos fizetés nem csak nem synonymon, hanem két egészen külön természetű, azaz: felette *szapora* és felette *lassu* természetű tárgy, mindaddig e' részben, ítéletem szerint *némileg* és *tüstént* máskép nem segíthetünk, mint ha ezen most érintett új methodust követjük, t. i. magunk helyibe kezeseket állítunk, kik minket viszonti pontosságink iránt is megnyugtatnak. Mind ez ugyan természet-elleninek látszik, nem tagadom, 's valóban tán nem csak az, hanem igen nevetséges is; mert tudom az fog a' dolog praxisából következni, hogy sokszor egy régi törzsök-háznak, melly egész vidéket bir, nevénél egy olly törzsöknek neve fog állni, ki szinte semmi mással csak hitellel bir; 's ekép, úgy szólván, a' gyenge szolgálánd véd és paizs gyanánt az erősnek. A' iniből — közvetve legyen mondva — megint azt vehetjük észre, hogy jó systema által a' természettől gyenge végkép megelőzi a' természettől erőt,

's ekép olly értelem, melly a' külön systemákon szünetlen javít, a' legvalódibb nemzeti kincs!

Azonban ha 200,000 pengő forintig találtnának is elég ollyasok, kik készek lennének magokért 'kezeseket állítani'; valyon találtnának e megint elég ollyasok is, kik viszont 'kezesek lenni' akarnának? 'S itt van a' nagyobb bökkenő; mert hogy 200,000 pengő forintra elég *aláíró*t találunk, azt még akarom hinni, midőn viszont nem hiszem, hogy olly nagy somnára igen könnyen elég *jót-állót* is nyerhetnénk, — a' mi nélkül az egész bizonytalan lábon áll. Már ebben *mindnyájan* — kik Játékszinre áldozni akarunk, bármilly telhetségünk legyen is — szerencsésen eljárandunk e: nagyon kétséges; mert illyes intézetek körül mint p. o. színházak, inkább azok szoktak heveskedni 's nagy-lelkűsködni legerősebben, kiknek semmiök vagy igen kevesök van, — 's illyesek olly könnyen, kivált nálunk, kezeseket találni nem szoktak.

De tegyük azt is fel — mert így fogunk legbiztosabban megismérkedni minden gyökeres akadállyal — hogy ez is rendben van, t. i. 200,000 pengő aláírva, 's ollyasok által biztosítva, kiket tüstént exequálni is lehet.

Összejő az egész társaság most, 's vokszok többsége által kineveztetik egy Igazgató 's egy hét tagbul álló Megbizottság.

Ezek kötelessége: mindenek előtt az egész tőke felét kamatra adni; ezt azonban hogy bá-

torságba helyezték, valyon mikép fogják eszközteni? A' feleleti teher rajtok fekszik; a' kamati láb törvényesen száztul hatra van elhatározva; a' Játékszin fentartására pedig folyó költség kell 's a' t. — — ugyan mit fognak tenni? Fekvő nemesi jószágra adni ki 's első helyre intabuláltatni? Ez, ítéletem szerint, nem elég biztosság; mert jóllehet könnyen nem veszhet el olly pénz, melly illy hypothekára állíttatik, azért nem *kész*, nem *folyó*; minek következtében a' szintársaság könnyen olly sorsra juthatna, mint az, kinek bizonyos ebéde ugyan van, de ahhoz csak 14 nap múlva férhet. Halálra pedig csak nem lehet már bölcsőjében elítélni egy kezdendő Játékszint, a' mit néhány ugy nevezett 'Morosus' könnyen eszközölhetne. A' megbizottságnak tehát valami várost vagy egyes polgárt kell megkérni "Vennék a' pénzt fel" — a' mi ennyi "A' nemtelent kellene megkérni arra, a' mit a' nemes nem nyujthat;" a' mi által itt, közbevetőleg az világlik ki, hogy azon osztálynak, mellynek *ex principio* legtöbb privilegiuma van t. i. a' nemesnek — e' részben legalább *de facto* a' lehető legkisebb privilegiuma van. A' városok azonban csak 5 percentet adnak. De valyon a' megbizottság 6000 forint helyett 5000-ret elfogadhat e? Egy kezdő intézetnek ezer forint jövedelemmel kevésb, nagy tekintet! Azonban mit tegyen a' megbizottság? Azt hi-

szem, nem tehet egyebet, mint a' Játékszinnek nem csak biztosb fenállhatása, de annak valóságos léte miatt, ezer forint jövedelmet feláldozni 's ötezer forinttal elégedni be; 's itt megint az sül ki, hogy tulajdonkép uzsora nincs és nem is lehet, 's azt hiába akarja elrendezni a' törvény, mert ha az uzsora, ha valaki teszem 100,000 forintjáért esztendei 10,000-et vesz, a' mi által az adóst szorítja: ugy az is uzsora, ha valaki viszont 100,000 forintért csak ötezret vagy négyezret akar adni, a' mi által megint a' hitelező szoríttatik, — 's a' kamati lábat elrendező törvény semmi egyéb mint képtelenség, mert bármilly hangesen parancsol is, azért még sem engedelmeskedik senki, 's a' legrosszabb esetben az egyik fél pénzt nem ad ki, a' másik pedig fel nem vesz; a' mi egyébiránt a' mostani esetre nem egészen alkalmaztatható "Mert a' Játékszinnek habár kicsi de bizonyos jövedelmének lenni kell, melly a' fentartásnak ugy szólván nucleusát alkossa;" hihetőleg legbizonyosb jövedelmet pedig csak jó helyre adott tőke ígérhet, 's ekép azt minden esetre kamatra ki kell adni. Hanem tán azon kérdés támodhat más részről: valyon valami vároznak szabad e, vagy egyes polgár 100,000 pengő forintot fel is akar e venni? Ez megint más szempont, 's ha nem találkoznék se város se polgár, ki fel akarná venni pénzünket, valyon nem lennénk e végre kénytelenek, azzal va-

lami kereskedőt vagy samaritanust megkínálni? Egyébiránt legyen ez is diadalmasan elvégezve, és a' 100,000 minden óvás mellett valami vároznak vagy egyes polgárnak kiadva; a' minek végbevihetésén kételkedni sem akarok, minthogy nem hihető, illy nemzeti köz tárgy miatt, egy egész társaságon — melly jobbadán nemesekbül fog állni, mert ha azok nem adakoznak hozzá, ugyan ki adakozzék más? — nem hihető mondom, hogy egy egész nemesi szabad társaságon, egy kis kéregetés után, valami becsületes polgár vagy honosított város végkép ne könnyörüljön!!! 'S im itt fejlik ki megint egy más szép caricatura, mellyről azonban nem én tehetek; mert nem én vagyok a' bünös, ha leírom, hanem azok, kik az élő caricaturának alkotói és sáfári, — minthogy a' dolgok valódi becsét vagy becsnélküliségét soha sem határozza el a' kül rajz, hanem a' bel lét!

Lehetne itt, igaz, azon megjegyzést tenni, hogy civicus fundusra állított pénzt sem lehet mint kész folyó pénzt tekintni, minthogy ott is az executió tökéletes lefolyására 14 napnál több kell: 's ekép az egészszet váltólevelekre kellene alapítani, a' mi olly intézetre nézve, melly több századra van alkotva, practice ki nem vihető; mi okbul ugy látszik, mintha aggodásomnak, hogy consequens legyek, még civica hypothekák által sem kellene megszűnnie. Mire én azonban azt válaszolom: Mindennek van

bizonyos határa, 's valamint gazdagabb nemzetiségeknek a' biztosság legfőbb, kereskedőknek pedig a' pontosság, 's így az elsőkre nézve magyar nemesi fundus meglehetősen hypotheka, de már az utólsóknak cambiale forum kell — 's valamint egy ember 2, 3, 4 napig is koplalhat tetemes kár nélkül, de 14 napi eledelnélküliség általánosan kitkit odébb segít: úgy van a' játékszíni létnek is bizonyos idomzata; 14 napi pontosság életére nem elkerülhetlen szükséges; de a' kamatok 1, 2, 3 esztendői hátramaradása minden bizonnyal megölné, ha t. i. a' hátramaradt jövedelmet az idők szelleme némileg ki nem pótolná, a' mit remélni ugyan lehet, de rá számot tartani semmi esetre nem szabad. E' szerint vélekedésem odamegy, hogy nemesi hypotheka most alkotandó Játékszinnek nem elégséges *bátorlétü*; cambialis alap ellenben tulcsapongó *óvakodás*, — 's ekép azon bátorság, melly egy alkotandó Játékszin fentartására kívántatik, éppen ezen most említett két tulság közt fekszik, 's a' dolog természetéhez képest civica hypotheka által tökéletesen elérhetni azt.

“Ez éppen nem áll — így hallok sokakat ellenem harsogni — mert a' város in concreto nem nemtelen, hanem nemes; éppen úgy citáltatik Viceispán vagy Districtualis Tábla elibe; éppen olly juridicum remediumokkal él 's a' t. — Magunk is vittünk a' városok ellen egy 8 esztendőös liquidi pört. Más, ha egyes polgárnak adatik; de csak ott is úgy megy

mint a' nemesnél, mert még az olly pörökben is, melyek via summaria kezdetnek, 's hol 3 napi executio van rendelve, esztendőök által védelmezheti magát az alperes. Sem városnál sem egyes polgárnál nagyobb biztosság nincs mint a' vagyonos nemesnél."

Jaj! És ha ezen ellenvetés helyes — a' min nem merek kételkedni, minthogy az nem képzeletem festése, de jó helyről jött 's valósággaltétetett, — akkor bizony valami kül polgárt, vagy kül várost leszünk kénytelenek kérelmink 's pénzeinkkel ostromolgatni, míg rajtunk könyörülnek; a' min azonban nem akarok kételkedni, mert miért ne könyörülne a' külföld a' Magyarok? — — —

Igy két fő dolog rendben volna, mert fel akarom tenni, hogy mind az aláírási iv pontig megtelve 's jó kezesek által erősítve van, mind a' tőke fele bízott hypothekára kiadva. De most szükséges egy kissé az egész prospectusra vizatérnem.

Nem fog e az egész közönség az 500 forintnyi részvényekben megakadni? Azt hiszem igen is nagyon; 's minden oldalról szinte hallok azon panaszt "Miért olly nagy egy actia; le kellene azt szállítani egy tizedre vagy huszadra 's a' t." — Van pedig mód — a' mit az aláírási alak nyilván mutat — legkisebb áldozat által is, részesülhetni a' dologban; de illy módosítás általányosan nem tetszik, 's miért? mert több a' hiúság mint a' honszeretet; minck következésében egy egy nyert votum csábja sok előtt

több, mint a' közjó előmozdítási szomj! — — —
 ha pedig csak annak volna votuma, ki 500 forintot
 vagy maga ki tud állítani, vagy annak, ki mind
 azok által választatik, kik ötszáz forintot egy-
 be hordnak, természetesen ki volnának sokan
 a' közvetlen tanácskozásbul és szavazásbul —
 votum-adásbul — rekesztve, 's ezt a' Magyar
 általában nem szereti, mert valamint a' Fran-
 cziárul azt mondják 'Semmit sem kedvel annyira
 mint beszélni' a' Németről 'Semmit olly buzgón
 mint írni' — minek következtében sok is ná-
 lok a' puszta szó és holt betű: — ugy rólunk
 megint azt mondhatni minden igazzal 'Semmit
 sem szeretünk annyira mint tanácskozni', a' mi
 okbul megint nálunk, többnyire a' *legghosszabb*
 tanácskozást sem követi egyéb, mint egy *felette*
rövid vagy néha *semmiresultatum*. E' tanácsko-
 zási viszketegnek — mellynél fogva annyian bo-
 na fide legszentebb kötelességöknek hiszik,
 mindenbe avatkozni 's mindenhez szólni, valyon
 megint mi oka? Semmi egyéb mint egyene-
 sen a' kicsinosult értelmi sulynak parányiséga.

"A' bűn keres sötétet; az erény világost" "Pub-
 licitas mindennek lelke." "Ezer fő több értelem
 mint egy fő" 's a' t. Illy axiomák nagy diva-
 tuak most; 's im ezek és illyeseknek indu-
 latos elfogadása, de más axiomák észre-nem-
 vétele — mint p. o. "Mindennek szükséges bizo-
 nyos határ." "Semmi nem lehet focus nélkül." "Igen sok fő zavart okoz" 's a' t. — illy igazságok

tekintetbe nem vétele, mondom, 's a' fentebbi igazságok vak pártolása, a' miből egyoldalúság ered, okozza az e' részbeni értelem parányiságát; mellynél fogva nem csak itt köztünk, hanem régibb nemzeteknél sincs elismérve az országlásnak azon három talpköve, melyeken a' közönség legnagyobb élet 's mozgás közt, legvalódibban éri el állandó hasznát, és koránt sincs elismérve az azok - közti józan idomzatu irány, mellynek hja megint az életet gyulasztja hyperstheniára, 's a' rendes mozgást hozza ingadozásba. Ezen három alap és az azokközti irány pedig — rövid szavakkal mondva — semmi egyéb, mint hogy *gondolkozásra 's combinationiúra a' legnagyobb rész szólíttassék fel; de már a' tanácskozó test száma bizonyos határt ne hágjon át; a' végbehajtó hatalom száma pedig lehető legkisebb legyen.* Hol ez szorosan fenáll, ott teli étellel, de rendesen forog a' köz erőmű; hol ellenben a' nagy rész nem gondolkozik 's nem combinál, de viszont igen sok vesz részt a' tanácskozásban, 's igen sokan is akarnak végrehajtók lenni, ott vagy soha nem lép semmi is életbe, vagy ha rövid időre *belé lép* is, abbul csak hamar megint *kilépni* kénytelen.

Ha igen kevesen gondolkoznak 's combinationálnak, akkor hihetőleg nem fejlenek ki a' dolgok ily tökélyre, mint ha többen forgatnák azokat fejökben; de ha viszont igen sokan tanácskoznak egyegy felállítandó tárgyul, akkor

megint a' tanácskoznak nem lehet gyors és helyes következése; 's ha végre az exequensek nem felette kevés számuak 's tökéletesen elválasztva nincsenek a' tanácskozóktul, akkor megint elsózott leves, kiöntött gyermek, eldült intézet, elvesztett csata szokott a' vég nyereség lenni.

Már milly idomzatban álljon, helyes egybehangzás okáért, egy egész nemzetnél a' gondolkozók, tanácskozók 's végrehajtók egymáshoz szama: az egy felette szövevényes kérdés, mellynek megfejtésére itt sem idő se hely sem ok most nincs; és így egyenesen csak arra szoríthatom vélekedésemet, hogy egy Pesten felállítandó Játékszin megalapítására, az érintett alapok-közti józan idomzat, ítéletem szerint, csak az lehet, ha e' tárgy-körüli gondolkozásra 's combinatióra a' haza minden lakosa fel szólíttatik, 'vokssal pedig csak az bir, ki vagy maga tesz le 500 pengőt, vagy azok képviselője, kik összesen 500 pengőt hordnak egybe, 's ha a' végzések tüsténti 's pontos teljesítésére, minden hatalommal, de felelet terhe alatt ruháztatik fel egy Igazgató 's hét választottsági tag.

Indirecte illy módon az egész ország befolyhat a' tárgyra; mert a' *köz vélemény* nagy hatalom mai időkben; 's ekép még a' társaságon kívül is lehet a' dologra behatása akárkinek, ki ahoz jól ért 's velősen tud szólni hozzá. Azok pedig, kik adakoznak a' tárgyhoz,

még közelebbbrúl hathatnak rá, mivel magok közt azt ruházzák fel vokssal, ki köz véleményök organuma. A' mi után nem mondhatni, hogy sötétben 's elég nyilván nélkül vitetnék a' dolog, vagy egy két főnek tehetsége volna csak szólítva fel a' tárgy tökéletesb kifejtésére.

Négyszáz voks ellenben — melly tán 100 vagy 200 személy közt volna elosztva, mint-hogy bizonyosan tudom, sokan egy részvény-nél többet fognak venni — nem lenne tulcsapongó szám; hanem éppen az, mellyben elég tehetség volna, a' dolgot minden oldalról 's úgy annyira fejteni ki, hogy a' szabadon választandó végrehajtók, olly józan utmutatások közé helyezettnek is, mellyeknél fogva a' siker minden hihetősége a' tárgy mellett volna.

A' végrehajtásban mindenek előtt az építendő színház helye, 's aztán magának a' színháznak mibenléte érdemlene fő figyelmet.

Az elsőre nézve legyen szabad egy kissé kitérni utambul.

Alig van egy tárgy, melly egyszerre vagy legalább némi összehangzásban ne volna oka több következésnek; úgy hogy szinte semmi sincs, mellyből kirekesztőleg csak egy támadna: minél fogva mint valót bátran elfogadhatjuk, hogy mindenből több szokta venni eredetét, 's ekép néha jó és rossz is keverve.

Köz épületek felállítása szintígy nemcsak azon közvetlen hasznot szüli, melly létükhöz

van kötve, mint teszem egy könyvtárnak könyvek tartása, egy színháznak szindarabok adása 's a' t.; hanem e' felett közvetve azon következtetést is határozza el, melly általában köz és nevezetesebb épületekhez van csatolva. Ha ezek kedvetlen helyre rakatnak, vagy hiányos izléssel építtetnek, századokra lökhetik vissza vagy örökre is megsemmisíthetik egy fejlődő város kellemeit és szépségét; ezt azonban csak relative, azaz: a' helyett hogy némi köz épültek, ha azok jó helyre rakatnának 's jó izléssel építtetnének, valami város kellemét és szépségét 100 esztendő alatt = 100-ra emelhetnék, azt a' helyek céliránytalan választása 's az épületek hiányos izlése következtetésében, csak 200 esztendő alatt emelik = 50-re; minek következtetésében a' negativa kár 100 esztendő 's 50 percent kellem és szépség veszteségében áll; 's világosan kitűnik, hogy éppen azon egy tehetség, melly célirányos bánásmód által mind idő - mind dolog - nyereségre nézve csudákat művelhet, céliránytalan cselekvésmódnál fogva tökéletesen elenyészhetik.

Az ebeli feladásnak veleje tehát abban áll: *a' lehető* legjobb helyet választani, 's *a' lehető* leghelyesb izléshez szabni a' dolgot — t. i. a *lehető* legcélirányosbat eszközölni, úgy hogy azon tehetség, melly teszem valami könyvtárt, színházat 's illyes félét kiállítani képes volna, *mellékesen 's egy uttal* olly nagy mértékben já-

ruljon az illető város kellemei 's szépsége nagyobbításához is, mint csak lehet. Ez ugy hiszem világos ; hanem annál szövevényesb annak elhatározása : valyon e' mellékes de fontos czél elérése végett mi a' legczélirányosb — t. i. milly hely és milly izlés a' lehető legjobb ?

Minden fejlődő nagyobb városban a' legszebb házakat, ugy szólván, egy rakásra építve látjuk ; 's midőn mind szépségre mind tisztaságra mind kellemre egy rész már igen messze haladott, több részeit legnagyobb hátramaradás 's tisztátlanságban szoktuk tapasztalni. Ennek oka nem egyedül a' Véletlenben rejtez, hanem ahoz az embernek azon természeti hajlandósága is járul leghathatósblag, mellynél fogva ő mindig jobbra, szebbre, tökéletesbre vágy. Ha teszem valahol egy derék szép ház már áll, abban valami vonzó erő van, mert közel szomszédsága bátorlétübb, kellemesb és szebb mint az előtt vala ; ugy annyira, hogy minden hihetőség szerint előbb fog felállani egy szép és derék ház a' már fenálló szép derék ház mellé, mintsem ott, hol még nincs épület, vagy csak litvány gunyhók szemlélhetők. Ha pedig már két nevezetesebb ház áll valahol, akkor még nagyobb a' hihetőség, hogy harmadik is inkább oda fog épülni mint máshova, 's így tovább ; a' miből végkép egy szép város lesz, vagy egy városnak szebb része.

Ha ez ugy van, mint mondom, a' mit nem

igen vehetni kérdésbe, mivel azt szinte minden város tanubizonyítja: akkor, úgy látszik, nekem legalább, azt sem tagadhatni, hogy igen sok függ attul, hová rakatnak a' középületek, mert azoknak vonzó erejük még sokkal nagyobb mint privat házaké. Ha alkalmatlan helyre vannak építve, módnélkül csorbitják a' város kellemit; ha rút helyen, minden irányon tul kisebbítik a' város szépségét, mert vonzalmok nagy lévén, minden esetre fognak melléjük épülni házak, akár jó és szép helyen álljanak, akár nem. 'S ha szebb helyeknek kezdet és kifejlési okait vizsgálónk, azt sokszor, úgy hiszem, egy pásztor vagy halász ügyes választásában találónk; mibül az következik, hogy a' köz épületek helyválasztásában nem lehet eléggé kényesen bánni, minthogy azok fekvése leghathatósabbban foly bé a' városok egykori kellemire 's szépségire; 's ezeket lehetőleg nevelni, a' honi kötelességeknek egy igen fontos.

A' józan választás azonban — t. i. tágos és száraz hely, kellemes fekvés, közösülési elsőségek 's a' t. még mind nem elegek egy város kellemit és szépségét elhatározni; hanem azt mindenek felett a' *tisztaság* eszközli; úgy annyira, hogy a' legóriásibb 's legremekebb mester-épület sem éri fel — legalább saját izlésem szerint — se kellemre se szépségre nézve a' leg egyszerűbb kalyibát is, ha t. i. az első ron-

dán és szennyesen, a' másik pedig rendesen és tisztán van tartva.

A' köz tisztaságot pedig kivált nagyobb városokban, hol annyi az összefolyás, *némi tökélyel* se parancs, se privát intézet, se politia nem eszközölheti; hanem azt egyenesen csak azon *közönséges tisztasági szellem* okozhatja, mellynek következtében, ha egyszer jól felébredt, senki nem szenvedheti a' ronságot és szennyet, sőt kisebb nagyobb körben mindenki munkál közvetlen vagy közvetve a' rend 's tisztaság fentartásán; *melly szellem léte* némi városokat becsöken túl magasbra emel mások felett, mint viszont *annak hija*, számosakat minden becsők mellett alacsonyabbra süllyeszt másoknál.

E' tisztasági szellemet továbbá semmi nem neveli oly hathatósan, mint a' *példaadás*; úgy hogy egy házbirtokos, ki tisztán tartja házát, bármilly kicsi legyen is az, több érdemet szerez magának a' város köz tisztasági szelleme körül — mert bizonyosan lesznek követői — mint ki a' tisztaságot csak parancsolná, vagy azt általában véve privát intézetek vagy politia által eszközteni szorgoskodnék; minthogy ezek tehetnek ugyan e' részben sokat, de csak azon *köz ébredés* diadalmaskodhatik némi sikerrel, mind azon számnélküli 's külön színű és szagu szennyeken, mellyek földi pályánkhoz vannak kötve; ama' felébredett *tisztasági*

szellem, mondom, melly soha nem engedi, hogy por, sár 's a' t. csak két napra is gyűljön össze, hanem mindennap, minden órában eltávoztatja azt, a' mi morális szeplőn kívül emberlétünket tán legfájdalmasabban nyomja — t. i. a' mocskot! — mert így, 's csak így lehet némileg tisztább világban élni.

Ezen helyválasztási előzményekből azt következtetem, hogy az építendő magyar színháznak olly helyen kellene rakatnia, mellynek választása által Pest kellemei 's szépsége is lehetőkép legsikeresebben magasíttatnának; mert mint mondám, egy tárgybul több haszon is eredhet, köz épületeknek fekvése pedig leghatóságabban járul egy város több vagy kevesebb kellemihez és szépségéhez, 's ekép köteleességünk egy uttal kettőt érünk. Ugyan is legelőször és közvetlen, hogy magyar Játékszin fenálljon; 's aztán közvetve, hogy az arra szolgálandó színház lehetőkép legbizonyosabban és legszaporábban segítse a' fő város kellemit és szépségét előmozdítani.

Ezt azonban sokan éppen azon systema által hiszik elérhetni legbiztosabban, melly eddig a' magyar Játékszin felállítási erőlködéseiben szolgált, de mint a' tapasztalás mutatja, nem igen jó szerencsével szolgált; t. i. a' *divergentiale systema* által, melly szerint ide amoda 's éppen oda látunk rakatni köz épületeket, hol eddig nem volt semmi — — — — 's

ekép bizonyosak is lehetünk, hogy valamint a' Játékszin alig él a' honban, 's nagy tehetség tetemes haszon nélkül tökéletesen el is enyészett, mert állandó sehol sincs; úgy köz épületink sem fogják Pest kellemit és szépségét annyira emelni, mint eszközölhetnék, — míg a' divergentiale systema helyibe nem állítjuk a' convergenst; t. i. míg nem választjuk a' már most is legszebb helyeket köz épületink tanyáivá.

Igen átlátom, hogy könnyen elhibázhatni e' tekintetben az utat egy kissé; mert ha egy része hátramaradt valami városnak, midőn más része már szép, igen természetes, hogy inkább azon hátramaradt része ébresztí figyelmünket és segéd kezünket, mint a' már ugy is némileg elrendelt; de ez csak akkor nem volna csal-ok — fallacia — ha egyedül az épületek formája határozná el valami hely szépségét. Mivel azonban egy emberektől lakott 's nem kirekesztőleg ábrándozóktól bámult hely keletihez és szépségéhez mulhatlanul megkívánatik a' tisztaság is, ezt pedig némi tökélyvel kirekesztőleg csak közönségesen felébredett tisztasági szellem által eszközölhetni; ennek felébredését továbbá semmi sem okozza olly hatásosan mint élő példa, melly mindenkivel szeretesse meg a' tisztaságot, 's mindenkivel láttassa át, hogy azt elérni nem lehetetlen, ha soha felhalmozás nem szenvedtetik, 's kiki tehetsége szerint járul a' köz csínosságához,

egyik pénzével másik kezével; — az foly mathematice, hogy egy város kellemet 's szépségét úgy eszközölhetni caeteris paribus legszaporábban 's legbiztosabban, ha egy hatóság példája által ébresztetik fel a' köz tisztasági szellem, azaz: ha valami tisztasági focus alkottatik; a' mit köz intézetek által sokkal sikeresebben érhetni el, mint akármilyl privát házak által.

A' kérdés e' szerint csak az: valyon mi jobb, *egy* tisztasági focus e vagy *több*? — a' mi más szavakkal ennyi: mi jobb, egyszerre kezdeni e többet, vagy egyet a' másik után; mi jobb a' complicált erómű e vagy az egyszerű?

Én erre így felelek: bár mennyi legyen is a' tehetség, még akkor is jobb az egy focus mint a' több, jobb az egymásutáni mint egyszerre munkálás, 's minden kétségen kívül jobb az egyszerű mint többszerű erómű! 's ekép minden esetre jobb a' convergens systema mint a' divergens, hol olly csekély a' tehetség, mint honunkban.

Ennek következtetésében, ha teszem azon tehetség, melly Pest városa szépítésére fordíthatnák, 100 ezer forint, vagy akármilyl somma volna, oda menne javaslatom, hogy az a' mennyire lehet, mind egy hely tökéletes rendbehozására concentráltassék. Mert valamint azt hiszem, hogy úgy lenne előbb általános Játékszin az egész országban, ha az legelőbb

Pesten tétetnék biztos lábra, 's onnan szivárogná a' többi részekbe; úgy azt erősítem, több hasznát hajtana, csak egy kis idő leforgása után is, az egész Pesti városnak mind kellemire mind szépségére nézve, ha a' lehető legtöbb tehetség minden előtt csak egy tisztasági középpont alkotására fordíttatnék, mellynek tisztasági varázsa csudakép a' város minden részeibe volna eloszlatni kénytelen, ha t. i. előbb egy rész rendeztetnék el némi tökélyvel 's aztán egy másik.

A' mennyiben tehát egy magyar színház is segéd lehetne némileg illy jóltevő tisztasági focus alkotására, ítéletem szerint, egy olly hely lenne arra nézve legjobb és legcélrányosb, melly úgy is már a' tisztaság és csinoságnak bizonyos lépcsőjén áll, 's így kevesebb tenni valót hagyna hátra, mint teszem a' József piacza, mellynek két oldala tökéletesen rendben van, hátramaradt egyik hosszabb oldalára pedig éppen egy magyar színház 's tán még egy más közintézet is p. o. a' magyar tudós Társaság, vagy egy Casino férne, ki-nem-épített rövid oldalára végre egy új városház épülhetne, minthogy a' mostani úgy is igen kicsi 's inkább tömlöcznek való. A' piacz mérsékelt nagysága nem mulná fel azon tehetséget, mellyel birunk t. i. azt mindig legcsinosabban tarthatni — — a' mi egy fő tekintet. Mert valamint visszajed a' méh egy nagy kastul, 's benne nem dolgozik; de négy kis kast is megtölt jó kedvvel 's köz

iparral, ha egymás után tétetik egyik a' másik fölibe: ugy az ember is elgyengül közönségesen minden ollyas dolog előtt, melly óriási, ha az egyszerre lepi meg 's nem éri őtet lassanként; a' mit számos példa, de többek közt a' rendszerint csinos kis 's az általányosan véve ronda nagy házak minden kétségen tul tesznek. A' hely szinte a' város közepén van, száraz, vízártnak nincs kitéve, körül belől téglaház, cserép-fedél, könnyü hozzá férhetés 's a' t.—ugy hogy azon mellékes cél elérése végett is, hogy t. i. a' város kellemihez és szépségéhez járuljon tehetőleg, nem lehetne jobb 's célirányosb helyeztetés, mint a' *József piacza*.

Már kaphatni e ott helyet, az más. Én csak azt mondom, ott legjobb volna; mint teszem a' kecskeméti kapunál tán legrosszabb. Ezek a' véghatárok; a' mi után e' részbeni javaslatom oda megy: építtetnék olly közel a' József-piaczhoz mint csak lehet, 's adatnék ott valami fundusért inkább 10, 20 percenttel több mint akárhol másutt.

Jőne most azon megfontolás: valyon milly izlés szerint kellene építeni a' színházat. Ennek kifejtése egy igen szövevényes, kimerítése felette hosszadalmas tárgy, mert az építési izlés nem csak a' külön célok miségéhez 's az éghajlat némi különbségeihez van kötve, mint azt a' mindennapi tapasztalás mutatja, hanem legfőkép bevett szokások 's előítéletek-

hez is; minek következtetésében nem ritkán sokkal rosszabbul *lakunk* — a' szó valódi értelmében — egy temérdek pénzért felhalmozott palotában, mint egy igen egyszerű paraszt-házban, — minthogy az első bevett olasz szokás 's görög izlés szerint van építve, félig meddig muszka climában!!! a' másik pedig megfelelőleg lakcéljának 's az éghajlatnak.

A' választottság szerencséjére azonban nem fog e' kérdés megfejtése igen sok időt kívánni, minthogy az izlés elhatározása a' disponibilis pénz mennyiségétől is erősen függ; ezt pedig fundus-vételre, építésre, belső elrendelésre, scenák festésére, ruhák vásárlására 's a't. csak 100 ezer pengő forintra tettük — 's még mennyire vagyunk csak illy fundustul is!!! — úgy hogy nem lehet itt helye az igen kényes izlésnek 's válogatásnak, hanem egyenesen a' legnagyobb szerénység rendszabásit kell követni, t. i. magyar példabeszéd szerint "bocskorban kezdeni."

Sokan, tudom, illyest nem szívelnek, 's mindig a' legszebbet, legnagyobbat kívánják, illy szerény kezdetű intézeteket pedig a' magyar becsülettel 's dicsőséggel visszás hangzátúnak tartják; de kik ezek? Rendszerint azok, kik éretlen képzelgésekben más vagyonikkal disponálgatnak mindig, de magok semmit sem áldoznak; vagy ollyasok, kik forró de jól el nem rendelt hazaszeretetüknél fogva azon csal-

fa reménnyel csábítgatják önmagokat, hogy annyi századok sötétségei után rögtön derülhessen az olly igen alacsony is a' legnagyobb fényre.

Reménylem, akarom és szeretem hinni, lesz honunkban egykor nemcsak Pesten, hanem minden nevezetes helyen, 's nemcsak pompás színház, de minden ollyas intézet is virágzó lábón, melly szabad nemzetekhez illik; de valyon hihető e, kérdem őszintén, hogy eddigi olly csecsemő játékszini állapotunkbul rögtön emelkedjék egy luxuriosus színház? Ez nem volna e ugrás a' természetben, a' minek lehetetlenségét — t. i. non datur saltus in natura — még *gyermeki deák* korunkban tanultuk; 's valyon illy igazságot mostani *férfiasszó magyar* korunkban elfelejteni, hozzánk illo 's becsületünkre való volna e?

De ha lenne is tehetségünk, a' világnak legfényesb, legpompásb 's legnagyobb színházát felépíthetui, valyon józanul cselekednénk e, ha azt eszközlenők? Én azt hiszem: nem; mert mindenben kell összehangzás; mai színjátszóink száma, ügyességi kifejlése 's egyéb játékszini előkészületink pedig nem felelnének meg egy igen nagy, pompás 's fényes színháznak; 's ekép mennél nagyobbra emelné a' hely elsősege a' néző közönség várakozását, annál lejjebb szálna mostani ujoncz színjátszóink becse a' közönségben; valamint nagy kastélyok 's udva-

rokban is inkább ébreszt figyelmet és sért szemet a' legkisebb hátramaradás vagy közepszerűség, mint egy nem annyi fitogatással épült 's rendelt házban.

Egyébiránt ha színjátszóink száma, tulajdoni 's egyéb játékszini előkészületink illenének is egy St. Carloba; közönségünk ugyan elég számos e illy roppant házat betölteni, 's nem volna e a' Muzsák lakhelye szinte mindig üressel teli?

A' játszó is kezdők, a' nézők is kezdők; 's ekép a' szoros egybehangzás végett — melly ha valahol, bizony Apollo széke körül szükséges — az első állandó színháznak is nem egy visszarettentő fénypalotának, hanem egy magához vonzó szelid világu kis bájlaknak kellene lenni.

Ezen említett két ok azonban még semmi azon philosophiai tekintethez képest, melly a' feltett, legnagyobb tehetség mellett is, inkább egy nem felette nagy és fényes, de igen alkalmas színház-építést javaslana, 's a' mi semmi egyéb, mint az emberben azon mélyen fekvő vágy, melly szerint a' nagyobb rész nem annyira eseng ritka ünnepek, mint inkább gyakori csendesb örömek után; sőt azok, kik helyeztetésiknél fogva számosb ünneplésekhez vannak kötve, azokat végkép nem kellemes időtöltésnek, hanem tehernek, sőt valóságos büntetésnek tartják. Már a' felette nagy 's pompás szín-

házak, általányosan véve, vagy igen nagy gyámolt kívánnak, hogy némi disszel 's egybehangzással tarthassák magokat fen — a' mi ünnepi szagot terjeszt — vagy nem kellemesek, 's csak ritkább esetekben kivétel 's ünnep gyanánt látogattatnak meg: midőn kisebb színházak, hol meleg van télen, hús nyáron, 's hol úgy szólván mindenki odahaza érzi magát, a' mindennapi összetalálkozás helyei szoktak lenni. 'S ha nem csak a' nagy párisi, londoni 's a' t. publicumot, hanem magunkat kérdezzük, tagadhatjuk e, hogy inkább von magához egy kis csinos és alkalmas színház, hol odahaza vagyunk, mint valami otromba szennyes épület, mellyben olly igen szabadon mint valami köz piacon ülünk, hol se nem igen lát se nem igen hall, de igen is fázik vagy igen is izzad az ember, 's hol kicsi 's rövid multságért nem ritkán nagy és hosszú rheumatismust viszen haza. — A' darabok választása is nagy tekintetet érdemel. Igen nagy színházakba olyanok illenek, mellyek inkább érzékinkre mint szívünkre 's elménkire hatnak; olly darabok, hol több a' pompa 's lárma mint az elmés szózat, költői felemelkedés 's mesterséges actio. 'S valyon illyes darabok adása nem mulná e fel mai tehetségünket? Minden bizonnyal! Mert azokhoz nagy *személyszám*, drága *ruhatar*, költséges *világítás* 's tb. i. kíváztatik. De ha volna is elég tehetségünk illy költségeket állandólag elbirni, 's a' nézőknek

is elég pénzök, bemenet-árul iránylag annyit fizetni, mint a' londoni vagy párisi operába fizetnek, valyon jobban illenének e mai álladalmunkhoz olly darabok, mellyek inkább érzékinket ébresztik, tán egy kis szalmatűzet lobbantnak, mintsem olyanok, mellyek fenékgig hatnak szivbe 's lélekbe, 's az embernek legmélyebb érzelmit ébresztik, igazítják 's nemesítik?

De ha mind ez sem volna elég ok, hogy inkább egy csinos, alkalmas és mérsékelt színházat építsünk, mint egy igen pompást 's nagyot; és ha egy millió pengő forintot tudnánk is egy színház építésére összeszerzeni, egy másik milliót pedig annak mozgásban tartására; valyon nem hibáznánk e, hogy annyi tehetséget pazarlunk olly tárgyra, melly, igaz, fellebbe hasznos lenne, de mellynél hasznosbakt is lehetne az országban eszközteni mint teszem a' Dunának tökéletes elrendelése? Ha tehetségünk kimeríthetlen volna, akkor minden számolás és határ nélkül mindenbe kezdehetnénk óriási szabásokkal; midőn ellenben tehetségünk nem csak ki nem meríthető, hanem ollyas, mellyből igen sokat 's igen sokáig meríteni általában nem lehet, kötelességünk, hogy erőnk azon részével, mellyet a' haza ol-tárára tehetünk, olly józan 's takarékos mérték szerint gazdálkodjunk, mint csak lehet. A' hazának pedig több nevezetes hátramarádási vannak, mellyek további tüzését valóban

mindnyájunknak úgy kellene szégyenlenünk, mint én legkeserűbben szégyenlem — teszem például, hogy Buda-pest gőzhajók által nincs szoros összeköttetésben a' fekete tengerrel; a' két testvér-város nincs egyesítve állóhiddal; nincs országház; nincs a' Curiának olly helye, mint a' millyen, ítéletem szerint, a' legfőbb törvényszék biráihoz csakugyan illenék; nincs kiépült Museum, hanem ott függ pálinka-üveges békák 's kigyók közt alapítójának képe - - - 's ez a' nemzeti háladat - - - de nem is serkent senkit, ki gondolkozni tud, és köszönetet vár. - - - Nincs épülete a' tudós Társaságnak, 's 2 esztendei felállítása közben csak Buda városa adakozott 2000 és Hont vármegye 20 pengő forinttal és 44 xr. hozzá - - - !!! és számtalan illy intézet és épület nincs, mellynek hiját mindenki érzi, kinek nem por vagy sár egyedüli eleme! — Még többnek kell tőlünk erednie mint egy színháznak, valóban többnek! De azért nem azt javaslom, hogy többet kezdjünk egyszerre, hanem hogy egyetlenegy tárgyra ne merítsük ki minden tehetségünket; 's ha már építünk színházat, építsünk nem felette nagyot, pompást 's fényeset, hanem egy mérsékelt nagyságot 's lehetőleg csinost és alkalmast.

Illy módon színházunk némi irányban maradand egyéb kis kezdetinkkel; sokkal kellemesb is lesz, mert abba nem *dologtalanul* ünnepként hanem *dolog után* naponként fogunk mehetni 's

olly darabokat látni, mellyek nem annyira szem és fülszábitók, mint inkább szív 's kebelérdeklők; tehetségünket sem fogja kimeríteni, úgy hogy szoros renddel még egyebekre is fogunk időszakként áldozhatni 's a't.

Ha itt közbevetőleg meggondolom, mennyi okokat halmoztam egymásra, hogy egy igen nagy, pompás és fényes színház építését 's fenntartását némileg gátoljam; valóban akaratom ellen is mosolygásra, de ugyan keserű mosolygásra, fakadok; mert hogy *igen is sok* pénz gördüljön nálunk össze olly tárgyra, mellynek dividendje szinte csak morális, attul tán nem igen kell rettegni; midőn én inkább attul tartok, *igen is kevés* fog egybefolyjni - - -; fel derítendi ezt egyébiránt legjobban az idő! bár ne volna igazam! — De ha valaki azt tudakozná tőlem — mint sok tán teendi is: — valyon hát minek fárasztottam az Olvasót annyi szűkségtelen okoskodással, ha a' tehetség parányisága úgy sem enged egyebet mint szerény választást? akkor ím így felelnék: 'Köztünk igen sok éppen nem tud számolni, minek következésében nem ritkán zablát ragad az ábrándozás, és sokaknál százszorta nagyobb az akarat mint a' tehetség, a' mit mindennap tapasztalunk, 's közbevetőleg legyen mondva, igen félek, a' most kérdésben lévő Pest és Buda-közi állóhid tárgyában is fogunk tapasztalni; mi tán a' legbizonyosb megsemmisítő, vagy is inkább "Semmi

kezdetet sem engedő” — minthogy a’ képzeti alap legkisebb rá - építményt sem tűr meg, ’s minden apodictice összeomlik a’ mi rá rakatik; minél fogva tán nem éppen hasztalan dolog az illy éretlen hév eligazítására irányzó fejtegetés.

Hanem térjünk a’ dolog praxisához vissza ’s tegyük fel: el van már határozva, hogy a’ színház a’ József piaczán vagy ahoz közel építtessék; következik most egyenesen a’ Küldöttségnek építés - körüli gondja. ’S azt valyon mikép eszközölni? A’ dolgot theoriai szerencse - vadászokra fogja e bizni, kik sokat irtak, még többet beszéltek, de végbe még soha semmi nevezetést nem vittek; és így experimentumokra szánni a’ fundust? Nem hihetem! Mert bizonyosan lesz annyi értelmi súly a’ közös Részvényesekben, mellynél fogva a’ tökéletesen szabad választás egy olly Igazgatóságra folyand egybe, melly a’ dolog practikai létesítésére alkalmas is. Nem fog ez, egy cseppet sem kétkellem, *új találmányok tételével* vesződni, hanem a’ *már meglévő találmányokat* készen venni át, azaz: nem fog *teendő tapasztalásért* pénzt, fáradságot ’s időt fecsérteni ’s dobni ki, hanem régibb példákból sok pénz, fáradság ’s idő után eredett kész tapasztalást lehető legjózanabbul használni.

Színház - építés igen nehéz feladás. Nincs is ezen ok miatt sok illy épület, melly czéljának tökéletesen megfeleljen. Van, igaz, több

rendszabás, mellyek szerint építve lenniük kellene; azonban ki szabta azokat? Ember! 'S az valyon csallhatatlan volt e? Nem hiszem! De azt tartom, hogy valamint mindenben előment az értelem, 's bizonyos okoknál fogva mind izlés mind divat felette nagyon változott, úgy a' színház-építési törvények sem lehetnek ma azok, millyek a' Görögök és Rómaiak alatt valának, sőt az éghajlat 's akustikának nem ember de felsőbb hatalom rendelte mibenlétéhez 's törvényihez képest, ma sem szolgálhat *éppen azon egy rendszabás* minden országra 's minden materialéra nézve, hol és miből rakassék színház; úgy hogy más kell Nápolyban, más Pesten és más Pétervárott, 's külön szabásu ha fából, megint külön ha kőből 's ismét külön ha vasból van.

Ezen feltételek rendes kifejtése alkotja azon hihetőséget, melly szerint mindenütt, minden materialéból 's minden célra lehet némi tökélyvel színházat építeni. 'S ennek kifejtése az Igazgatóság kötelessége leszen. Ne hogy azonban, tán tudta nélkül, pusztá theoriákba merüljön, 's idő, fáradság és pénz vesztével experimentálgatásokba bukják — a' mire igen könnyen hajlik az emberi hiúság — legtanácsosb lesz 'valakit egyenesen Párisba küldeni: hozna onnan két, három színház-rajzot, mellyekből igen könnyű lenne a' választás, 's nem felette szövevényes azoknak helyünk, célunk 's tehetség-

günkhezi alkalmaztatása ; Párist pedig azért javasolom mindenek előtt, mert éghajlatunkhoz közelebb jár mint Italia szelid kék lege ; minek következtetésében nevezetes módosítások nélkül nem is közibünk való az olasz Architectura. Több párisi színház nagysága, belső elrendelése, kellemei pedig, ítéletem 's tapasztalásom szerint, olly nagyon illenének hozzánk, hogy azoknál szinte sehol sem kellene jobb mintákat keresni 's nem is lehetne találni.

Ámbár tanultam egy kissé Architecturát, Akustikáról is - - - hallottam ; azért még sem tartom magamat *e' két tekintetből* színházépítésben legtávulabbrul is competens birónak ; de egyszersmind azt is merem állítani, hogy még azok se competens bírák, kik legtökéletesebben meríték ki az Architectura 's Akustika tudományit, ha tapasztalások nincsen, minthogy, bárki mit mond is, az Architectura törvényi csupa önkényen alapulnak, az Akustika tudománya pedig még koránt sincs kifejtve. Tapasztalás kívántatik *e' részben* legfőkép, még pedig ez is két águ ; mert korántsem elég egyedül az építőmester tapasztalása, hanem ahoz még a' színjatszók és nézők tapasztalása is szükséges, minthogy az építőmester szorosán véve mint építőmester, illy mindennap használandó, 's nem csak kívülről bámulandó épületekben, ugy szólván semmi egyéb nem lehet, mint practicus végrehajtója mind azon észrevételek 's kis-

ded tapasztalások külön színezéseinek (nuance), melyeket senki nem érezhet, 's ekép senki nem is találhat fel olly körülállásosan 's minden részletekben, mint a' színjátszók és nézők. Így p. o. nem csupán az építőmester ügyessége kívántatik meg valami gyárépítésre, hanem a' gyárnok értelme is, mellyhez legjobban csak ő tud, — 's így minden *használandó* épületben; minek következtében, ámbár soha nem építettem színházat és soha nem voltam színjátszó, még is némileg competens birónak hiszem magamat színház - építés dolgában, minthogy nem csak néző hanem figyelmes néző 's kémlő valék, pedig nem csak a' Játékszin hanem a' külön színházak körül is, minthogy régóta hordom azon forró kívánságot keblemben "Bár volna nekünk Magyaroknak is valahára állandó színházunk."

Tapasztalásom e' részben — minden tulcsapongó szerénység nélkül legyen mondva — nem csekély, 's minden theoriát félretévén csak ezen két egyszerü de igen természetes 's ekép bizonyosan józan alapon nyugszik "Valyon mifele színházak vonzottak legerősebben magokhoz, 's millyekben érzem magamat legkellemesebbül; és millyfélékhez tódult a' sokaság is legszámosabban 's leggyakrabban?"

E' két feladás analysisa pedig arrul győzött meg, hogy korántsem hatott *kirekesztőleg* a' szindarabok helyessége 's színjátszók érdeme se rám sem a' sokaságra illy jóltevőleg,

hanem abban a' színháznak is kimondhatlan része volt el annyira, hogy tökéletes meggyőződésem szerint bátran állíthatom: inkább lesz sikere egy türhető szintársaságnak, ha valami igen alkalmas házban játszik, mint egy sokkal előkelőbb társaságnak, ha az viszont egy otromba 's alkalmatlan szinpadon kesereg. Ennek oka pedig nem rejtezik olly mélyen, hogy az legfelszinesb vizsgálatunkat is kijátszhatná; mert valyon miért megyen teszem száz ember valami színházba? Azt gondoljuk, mindnyájan egyedül a' szindarab végett? 's azt hisszük, mindegyiken olly erősen uralkodik Thalia és Melpomene, hogy szavok hallása miatt hideget, meleget, sötétséget, olajfüstöt, rossz helyet 's több efélét érdektelenül türjön? Az illyesek tán a' legcsekélyb számuak; de annál nagyobb azon külön osztályok összesége, melly a' nagy közönséget alkotja. Ugyan is az idő-ölők legfőkép azért járnak színházat, mert hova menjenek másuvá; sok öreg ur, ki se nem lát se nem hall sokat, azért, hogy ne mindig odahaza, de végkép valahol másutt is üljön; sok szép dáma, mivel láttatni ohajt 's néha látni is kíván, de korántsem egyedül a' színjátszóktul és színjátszókat, hanem másoktul és másokat is; némi munkafárasztott Méltóság, hogy ott pihenjen és szunnyadozzon; sokan, mert ott bizonyosak találkozni ismerőssel, baráttal; 's így tovább. Mind ezek a' Játékszint nem mint fő,

hanem csak mint mellékes okot tekintik; a' mit nem lehet, de nem is szükséges változtatni; de csak arra ad utmutatást, hogy valami socialis színház, habár csak középszerű játzókkal dicsekkethetik is, nagyobb sikerre tarthat számot mint egy antisocialis palota, jóllehet abban tán igen előkelő alakosak fáradoznak. Ehez még az idők szelleme is járul, melly szerint a' Játékszin az előtt sokkal nagyobb divatu volt mint most; 's mind ezek felett azon *szerencsés dispositio* 's *jó kedv*, mellyben inkább ringattatik mind alakos mind néző, kellemes színházban mint kellemetlenben, minél fogva jobban iparkodik az egyik 's engedékenyebben ítél a' másik, a' miből viszon-megelégedés, ebből megint, ha szabad mondani, valami egyeztető sympathia, ebből továbbá gyakori összetalálkozás, 's mind ezekből végre jobbadán vagy mindig teli ház, azaz színházi siker támad okvetetlenül.

Milly nagy tekintetet érdemel a' színháznak mi módoni 's mi szabásu építése, a' mondotakbul elegendőleg kiviláglik. Veleje az, hogy lehetőleg alkalmas és socialis legyen. Nem mondom azért: hátramaradjon a' többi, mert minél tökéletesb a' külön külön osztály, annál tökéletesb az egész! de most csak az építésről vala szó.

Lesznek sokan, kik itt azon megjegyzést fogják tenni: "Ugyan minek kellene Párisul ho-

zatni planumokat, mintha nem volna nálunk is elég olly építőmester, ki tökéletesen elvégezhetne illy tárgyat?" Illyes ellenvetés azonban helytelen; mert ámbár nem lehetetlen, hogy nálunk is vannak olly talentumu építőmesterek, kik már ma tudnának építeni leghelyesebb színházat; azért még sem *hihető*, hogy e' részben olly ügyességgel birjanak mint azok, kik practice 's nem csak mások de önnön tévedéseik 's hibáik által tanultak már. Itt minden a' hihetőség idomzatitúl függne. *Lehet* ugyan hogy valaki, ki még soha nem épített egy legegyszerűbb kalyibát is, olly ügyességgel bir, mellynél fogva ő egy tökéletes színházat felépíteni képes; de valyon *hihető* e ez? Ezután kérdem: józan volna e illy publicus fundussal lotteriázni? lotteriázni mondom, mert valóban igazi kockáztatás volna, ha ollyasokra bizatnék a' színház-építés, kiknek e' részben, habár mennyi theoriai ismeretük, de csak felette parányi praxisok lehet és van is! Hiszen a' lotteriában is *lehet* nyerni, de *hihető* e, 's valyon okos ember beléülteti e minden vagyonát?

A' külföldi színházak mostani kifejlése sok időbe, fáradságba, próbába és pénzbe került; 's ugyan nem volnánk e valóságos bohók, ha illyes tapasztalást készen átvenni nem akarnánk, de tudja az ég milly theoriai vagy inkább hiúsági szesz miatt, időt, fáradságot, pénzt áldozni fel, és mire? Annak ha szabad mondani

A-tul való keresésére 's feltalálására, a' mi már régtől fogva kitalálva, javítva 's türhető tökélyre kifejtve van!

Ezek után azt teszem fel: Párisbul, vagy nagyobb változás végett még több helyről is hozatnak planumok, 's ezek utmutatása szerint fog épülni a' pesti színház.

Hanem mikép fogja a' választottság az egész társaságnak azon parancsát teljesíteni, melly szerint az építésre, butorozásra 's a' t. rendelt 100,000 forintnak azon része, melly tüstént nem kívántatik meg, gyümölcsözés végett rövid időre kamatra adassék? valyon kinek kezeibe adandja? Mostani körülállásinkban nem tehet egyebet, mint azt valami Magyarország-kivüli intézetbe, teszem például vagy bécsi vagy gréczi Sparcassába, tenni le; mert ámbár lehet nálunk is *kivétel gyanánt* olly eset, melly időszakként minket illy hosszabb uttul megmenthet, mint p. o. valami előkelő kereskedőnek jó kedve, szüksége, vagy hozzánk vonzó érzelme; de azért még sem tagadhatni, hogy olly biztos hely, honnan akaratumk szerint, ugy szólván, *minden órában* elvihetnők pénzüinket, az egyesült hazában nincs; 's ekép bizony csak a' szomszédhoz kell folyamodnunk - - - - - !

Mind ez rendben lévén, *tán meglehet, hogy egy csinos és alkalmas színház készürend!* — A' scenák festése, belső műség, ruhatár, nem olly nevezetes és nehéz kiállításu tárgyak, hogy azo-

kat a' Választottság ne hozhatná könnyen legnagyobb rendbe, 's ekép mind erről most egy szót sem akarok veszteni.

És ím ugy látszik, mintha állna már egy színház, mellynek hihetőleg meglehetősen pénzbeli sikere, de minden esetre 5000 pengő forint jövedelme is volna, ugy hogy annak megint elbomlásátul tán nem is kellene rettegni, sőt fenmaradását minden okoknál fogva remélni is lehetne.

Leteszi ezentul az eddigi Igazgatóság 's hét választottsági Tag tisztét, 's az egész Társaság ismét három vagy több felügyelőt választ egy esztendőre vagy hosszabb időre is, kik megint a' már fenálló Játékszint tartják mozgásban.

Az igazgatás 's kivált a' pénzmanipulatio legnagyobb nyilvánossággal vitetik, 's ebben, de csak ezen utólsóban, minden részvényesnek, részvénye száma szerint, szava is van az egyszer tartandó esztendei nagy gyűlésben; ezen kívül pedig minden végrehajtás határ nélkül engedtetik át a' szabadon választott felügyelőknek, azon körök közt azonban, mellyek választásakor elibek szabadnak, 's mellyek-közti hiv eljárások végett feleletti teher alatt jót is állni kénytelenek.

Ezen fentartói, vagy is inkább "az Egész életben - tartói" rendszabások azonban igen hosszadalmasak, 's azokat itt előhozni nem is

szükséges; elég idő lévén azokrul akkor gondoskodni, midőn a' machina már fenáll.

És így az egész dolognak legelső lépése abban látszik állni, hogy minélelőbb nyittassék egy ív, 's arra ad vires 200 ezer elég név 's azokért jót-álló kezes irassék.

Az eddig előadott mód szerint — ha t. i. kezesek után iparkodunk 's ollyasokat találunk is, 's pénzinket vagy külföldön vagy nem-nemes kézbe helyezzük, feltéve hogy ők azokat el is fogadják — mindenki biztos lehet, hogy nem fog többé elolvadni áldozata, mint eddig sokszor történt; 's így hihető, hogy azon bizodalom megint némileg helyre állapodik, mellyért sok törvényhatóság és számtalan egyes rutul kiátszatott. A' bizodalom pedig sokat ér, és semmi egyéb, mint hitel magasb értelemben; mellynek varázsa az, hogy számos, — a' mit minden bizonnyal tudok — ki egy huszast sem akarna dobni kutba, kész ezreket szentelni, tán önsanyargatás mellett, ha nem az elbomlás, hanem a' siker hihetőségei szabhatnak axiomakép elibe; azaz ha az egyesületi pénzek — mint fentebb mondtam — diametraliter ellenkezőleg manipuláltatnak, mint eddig történt.

'S ha most arra akarunk figyelmezni, nagyon milly bátorságot találанд illy alapokra állított egyesületekben a' részvényes? egyenesen magamat adom felvilágosítási példaul. Ha teszem — és dato de korántsem concessio — né-

hány részvényre írnám alá magamat, 's elismérve lenne, hogy a' tárgy nem indulhat meg siker-hihetőséggel míg 200 ezer forint disponibilis pénz nincs; legkisebb bátorságom se volna, ha t. i. csak magyar nemesek, bárók, grófok, herczegek volnának írva alá, mert így könnyen megeshetnék, hogy éppen olly módon maradnék részvényimmal sárban, mint azon társzekér, mellynek súlya 6 lóra van kalkulálva, de csak 3 ló huzza, a' többi pedig makranczoskodik, ágaskodik és kirúg; volna ellenben bátorságom elég, ha mint többször mondtam, olly kezesek volnának a' magyar nemesek, bárók, grófok, herczegek mellé írva, kiknek hypothekájok van, 's kik az ebéli nemesi privilegiumok áldásibul (!) kirekesztve, de viszont a' hitel áldási alá iktatva vannak. 'S azt, hogy itt a' privilegiáltalan rám nézve többet ér, azaz mindent ér, a' privilegiált pedig igen keveset, sokszor semmit, ezt nekem senki nem veheti rossz néven, minthogy igazságosan 's önmystificatio nélkül én sem neheztehetek senkire, ha viszont, mint bizonyosb fizetót előmbe is nemtelent sőt zsidót is állít. Már hogy illyeseket restelek e vagy nem, az más kérdés; midőn megvallom, nem eléggé bámulhatom azon furcsa izlést, mellynél fogva ezt sokan, mint a' tapasztalás mutatja, nemcsak nem igen, de éppen nem restelik, mert másképp lehetetlen volna nekik kezét velem

nem fogniok — sed de gustibus non est disputandum!

Sokan, tudom, azon javaslattal fognak itt előállni, mert azzal már sokszor ostromlottak: "Nyittassék aláírás 600 ezer forintra, két harmada ha nem fizet is, tán kikerül egy harmada, t. i. a' megkívánt somma." Illy manipulatiók sokakra nézve felette nagy bájuak lehetnek, minthogy azok némileg tatár háború-szint viselnek; hanem én megvallom, valamint nem volna nagy kedvem Batskírok közt katonáskodni, úgy illyféle gyűlevész és ronda egyesületek részese sem kívánok lenni. Eljött már valahára ránk nézve is azon idő, midőn illyféle zavarsystemákrul valóban lemondanunk 's reményinket bizonyossabbakra állítnunk illő.

Ki magát leköti, köteles; 's valamint jusa van részvénye után a' dologba avatkozni 's pénzt vagy becsületet várni, úgy viszont annyi terhet is kell vállaira vennie, a' mennyinek hordására leköté önmagát. Ha már egy rész pontosan, a' másik ellenben későn vagy éppen nem fizet, 's eként egy rész a' társaságnak minden terheit viszi, a' másik pedig nemcsak semmi terhet nem visel, sőt a' társaságnak legjózanabb combinatioit is csúffá teszi, valyon van e minden aláírottnak a' pénz és becsület dividendjében is egyenlő jusa? Bizonyosan nincs! De mit mutat a' tapasztalás? Hogy valamint számos hátulkullogó katona előre rugtat, midőn már

megfordult az ellenhad, 's leghangosabban rajtáz: ugy számos 'semmit sem tevő 's későn vagy siker után fizető is, legnagyobb kortyokkal kész azon hasznót 's dicséretet nyeldesni, mellynek keresésében nemcsak része nem vala, hanem mellyet 'minden hátráltatásai ellenére is' mások 'szerzettek 's érdemlettek meg.

Tehát csak azon nap, midőn 200 ezer pengő forint bizonyos 's tüsténti haszonvételre kész, alkothatja a' játékszini kezdet aeráját. Ekép ha valaki gyorsítani kívánja ezen napnak ránk viradtát, nyissa fel ládáját 's adjon ha van, ha pedig nincs, beszélje azokat rá, kiknek van.

Fentebb érintém, hogy 12 esztendő alatt, ha száztul hattali kamat kamatra halmoztatik, minden tőke kétannyira nő. Már ha volna bizonyosság, t. i. hitel köztünk — köztünk mondom, mert hosszú időre külföldi hitel nem elég, de ahhoz kirekesztőleg hazai kell, mivel sok előre nem láthatót rejt a' jövőendő — ha volna hitel, mellynél fogva bizonynyosak lehetnének, hogy a' már kiállított pénzünk nemcsak el nem olvad, mint most olly gyakorta szokott, hanem mind nagyobbra 's nagyobbra növekedik; akkor már mostani fundusunkkal is elérkeznék 42 esztendő alatt azon nap, melly állandó pesti Játéksziniünk születésnapja lehetne, minthogy 18,000 forintunk van*) 's ez 42 esztendő

*) Régibb adakozások után a' tárgyra Tekintetes Pest Vármegyénél részint kész pénzben részint oklevelekben — — mostanúig 46,514 fl. 53¹/₄ ar váltóban van. — —

alatt, hattal száztul kamatot kamatra halmozva, 200,000-re szaporodnék, melyly sommát, mint egy hathatós kezdetre szükségeset, feltettünk.

Ez a' legrosszabb esetben is megtörténhetnék, ha senki egy fillért sem adna is többé hozzá; vagy ha szorosb hitel által szinte 3-ra szállna is le a' kamati láb, legkésőbb 84 esztendő alatt állhatna fel színház; midőn most, t. i. mostani pénzbeli systemánk, vagy is inkább pénznélküli systemátlanságunknál fogva nincs ok, hogy az említett summával 1000 esztendő alatt is álljon fel; mert ugyan hol az e' részbeni bátorság? Csak ott, hol illyes dolgokban az eddig is vala, t. i. 'Sehol!' A' mit nem vehetni kétségbe; mert ugyan hol a' bátorság? ott, hol illyes tőkéek magva rendszerint nemcsak nem szokott nőni, hanem általányosan véve leolvadoz, sőt néha egészen el is olvad? Hogy pedig illyes köztünk sokszor megtörtént, annak megmutatására nem kell igen messze keresnünk példákat! — 'S ha már egyszer és többször megesett valami; valyon mért ne történjék az megint? Bizonyosan utóbb és mindaddig fog történni, míg mind azon elavult és *rugósságokat tökéletesen elvesztett* provisiók helyibe, mellyek ma hasztalankodnak, nem állíttatnak ollyasok, mellyek fő czélaiknak megfelelnek — t. i. nemcsak ex principio kárhoztatják azon

kezeket, mellyek közt a' közönség sajátja 's java elolvad, hanem azokat de facto is békóba szorítják.

Mindaddig tehát, míg e' részben tetemes biztossági javítások nem tétetnek, nem hihető, hogy illyféle 'Franklini *) egymásra-halmozások nagy sikert szüljenek; ez pedig felette nagy kár, mert vajmi édes vigasztalás, ha nem tűnhetik is fel a' siker napja egyszerre, annak legalább egykori hajnal-hasadását némi hihetőséggel reméllhetni. Ezen kár pedig annál nagyobb, mert illy remény nemcsak pusztá vigasztalás, 's erre vigyázzunk, hanem egyszer-smind a' legnagyobb buzdító is; mert nincs semmi, a' mi inkább indítná az embereket áldozattételre, mint a' siker hihetősége; úgy hogy lenne csak 18 ezer forinti tőkénk jó bátorságban, valósággal nem kellene, habár csak 3-mal kamatozna is, 84 esztendő, annak 200 ezerig gyarapodására, hanem sokkal előbb összegyűlne; minthogy olly nagy buzdítói 's egyesítői varázs volna benne, 's *egyedül biztos léte miatt* — 's *im az egész titok!* — hogy mindenki gördítne hozzá, mint egy bizonyos

*) Szövetséges Amerikának egy városa most azon fundushul világittatik, mellyet egykor Franklin e' czéla azon feltétel alatt áldozott, hogy csak bizonyos esztendők befolyta után legyen szabad a' folyó kamatokhoz nyulni, midőn t. i. elég nagyra felkamatolá a' magtőke már magát.

sikert ígérő magpénzhez, mindaddig egyegy pénzt, míg összefolyna a' kívánt somma!

“Az okos egy garast sem vet el haszon nélkül; de ezeket is kész áldozni sikerért.” Ezt soha ne felejtjük; 's ennél fogva legyünk bizonyosak, hogy annál szaporábban ki fog kerülni a' megkívánt 200 ezer pengő, minél bizonyosabban várhatnak az adakozók sikert.

Elég van köztünk, akarom hinni, ki illy csekély somma kiállítására, mint 200,000 pengő forint, kész lenne, ha nota bene legkisebb pénzbeli dividend sem háramlanék is belőle, minthogy öröm több mint pénz, becsület pedig még százszorta több; de nem hiszem, elegenden találkozzanak köztünk — 's ezt nemcsak gáncsolni nem lehet, hanem szinte dicsérni kell — kik tőkéiket is sánczba verni lennének készek, azaz olly tárgyra adakozni, melly nemcsak pénzbeli, hanem még moralis dividendet sem hajt, sőt nem is állhat fel; 's ekép ha bosszut okoz, nem azért okoz, mert *nem jól megyen*, hanem mert éppen *nem megyen*. A' dolgot tehát ugy kell intézni, hogy ha nem hajt is a' részvény hasznot, boldoguljon legalább a' tárgy.

A' franklini methodus csekély tehetséginknél fogva felette hasznos, szaporább és bizonyosb czélt érő lenne mint akarmilly más; de nálunk mindaddig nem alkalmazható, míg köztünk azon furcsa phoenomenek meg nem szün-

nek, melyek szerint az idő nemcsak hogy nevelné a' pénzt, de még meg is emésztí. 'S így nem tehetni egyebet, mint jó remény fokában megnyitni minélelőbb az ívet; ekép legalább időt nyerünk; írjon alá ki akar, jó kezeszt állítván mellé, 's nota bene azon feltétel alatt, hogy a' fizetési kötelesség csak azon nap kezdődjék, mikor a' 200 ezer somma egy fillérig aláírva 's biztosítva is van.

Reményleni szabad, habár a' puszta remény-utáni élés egy felette keserű olasz közmondásra emlékeztet is, hogy illy formán valahára csak összegyűlend a' kívánt pénz. Igaz, hogy több sikernek nagyobb hihetősége mellett nagyobb volna az adakozási kedv, bátor-létűbb hitel után több a' pénz, 's ha csak 50 ezer pengő gyűlne is össze 's Franklin methodusát elfogadnunk szabad volna, három percenttel számlálván, legalább 24 esztendő alatt bizonyosan állhatna a' dolog; 's ha 100 ezer gördülne egybe, már 12 esztendő közben, sőt hihetőleg sokkal előbb is; mert sok tudom azon tekintet miatt "Csak egy kicsi kell még hozzá 's meglesz" kész volna legbecseshjével is bétölteni a' hijányt, 's áldozata által minélelőbb feltüntetni a' kezdet napját, úgy hogy felette nagy nehézség a' dologban nem volna. Mind ezt azonban mai körülményinkben nem tehetjük; és így várjuk bé csendesen azon jóltevőt, ki az aláírt és assecuralt 199,999 forint mel-

lé a' 200 ezredik forintot írja alá, nota bene jó kezessel! És akkor kezdjünk hozzá, ha t. i. még élünk! Próbáljuk meg, tán megy! —

— — — — —

— — — — —

'S most csak eddig terjed a' magyar Játékszin-ápolgatásra célzó *közvetlen javaslatom!* Egyebet eszközteni mostani körülményink 's kivált törvényes álladalmink, ítéletem szerint, nem engednek.

— — — — —

Már milly benyomást fog szapora kis értekezésem külön Olvasóimra tenni, nem tudom; hanem érzem, lesz ellene kifogás minden oldalról még pedig szám-nélküli! Legelsőben is elő fognak állni azok, kik a' fenálló német színházba javasolják a' magyar Játékszin ültetését. Ők így hisznek biztosabban és szaporábban érhetni célta. Én azonban, teljes meggyőződéseim szerint, minden okoskodásiknak egybefoglalatját — jóllehet igen becsülöm tiszta szándékokat — egy felette hiányos és valóban szerencsétlen theoriának tartom. Ők igen dicséretes, 's mondhatni, szent vágyoknál fogva, inkább magyar Játékszin hisznek illőnek Magyarországon és Magyarok (!) közt, mint németet. "Legyen német, de magyar Játékszin is vegyülve a' már fenálló színházban; minek egy új

háznak költséges építtetése" így okoskodnak; 's nem gondolván sem valóságos mibenlétünkkel — t. i. hogy sok dolog tán nincsen úgy mint lennie kellene, 's tán egykor lenni fog — sem arra nem figyelmeztvén, milly kifejlett már a' német Játékszin 's milly fejletlen még a' magyar; egyenesen azt reménylik — köztünk maradjon a' szó — hogy legyen csak mind a' két szin egy házban, lassan lassan majd kiküszöbölendi a' magyar a' németet! De nem szörnyű fallacia e ezen pium desiderium? 'S nem sokkal hihetőbb e, valljuk meg őszintén, hogy ha már szoros collisióba jön, a' mostani ki-nem-művelt magyar játékszini ügyesség az olly igen is ki-művelt német játékszini ügyességgel és - - - -, minden bizonnyal csak a' magyar vesztheti a' csatát, 's csak a' magyart küszöbölendik ki! És ha nem volna is egyéb ok, mint az, hogy a' gyengébbnek mindig el kell kerülni a' szoros collisiót az erősebbel, úgy hiszem, ez is elég volna mind azon okoskodásoknak megczáfolására, mellyek a' két külön nyelvű Játékszinnek egy házban összeházasítását javasolják!

De ha teszem a' Magyarok részéről temérdek áldozat segítségével folytathatnék is ezen két nyelvű színvívás, jó darabig változó sikerrel; valyon nem következnek e más körülmények hozzájárulásából nemcsak a' német és magyar Játékszinnek leghihetőbb elhomlása; hanem ennél még sokkal sajnósb és

bizonyosb kár is? Csak egy kissé vizsgáljuk.

Az igen complicált machina megakad, 's ha a' Játékszinnek általányosan véve nincs olly nagy sikere, mint azt az e' részbeni tapasztalatlanok rendszerint igen könnyűnek gondolni szokták, az tán jobbadán csak azért van, mert a' dolog igen complicált, és annyi ex professo ábrándozókkal boldogulni nem könnyű feladás. 'S hát még két társaság, két külön nyelvű társaság! melly nem legjobb szemmel nézi egymást, éppen azon egy directio alatt, 's éppen azon egy házban! Per-patvarnak termékenyebb műhelyét ennél kitalálni nehéz volna. Igazi Babel tornya lenne! De ha mind azon nehézségeket, mellyek illyféle complicált intézetekből szoktak burjánzani, még is el tudná rendelni valami mód egy különös talentumu director, ki valóban igen ritka jelenés lenne; valyon mikép állna a' játékszini jövedelem dolga, — mi a' fenmaradás vagy elbomlás criteriuma, mint-hogy nincs olly áldozat, melly hosszabb időre elbirhatná a' játékszini költségeket — ha azokból semmi jövedelem nem háramlik; milly állapotban volna az, kérdem? Azt hiszem a' legnyomorultabban; mert hogy rövid legyek, a' magyar Játékszinnek barátjai (?) a' kiküszöbölő systema szerint, fűtyölnék a' német alakosokat; ezeknek jó akarói (?) a' nyomás és visszahatás törvényei szerint pedig a' magya-

rokat; a' mi a' viszontorlás — repressailles — sajnos és mindig nevekődő undokságinak következtetésében, Thalia és Melpomene szent házát egy darabig valóságos Arenává disztelenitné, hol Spartacus et Comp. dictálna csak, később pedig legbizonyosb elaljasodásra birná, 's az egészet elvégre a' provocált önkény tökéletes elnémulásra ítelné; elbomlana mind a' két színjáték, a' Német és Magyar közti visszavonulás még erősb gyökeret verne, 's a' nagyobb intelligentiának előbbi utóbbi de elmulhatlan diadalma következtetésében, megint uj erővel állna fel az eldültek romjaibul - - - a' német játékszin —; a' magyar pedig évtizedekre, tán századokra volna visszalökve, vagy tán örökre el is némulna - - - 's a' t. 's a' t.

Kerüljük el mind ezt 's mind azt, a' mi illy theoriákbul következni kénytelen, egy csinos 's alkalmas színház-építés által; nem hiszem építésére 's állandó fentartására több tehetség kívántatnék, mint a' mennyi a' német Játékszinnel egy darab ideigi küszködésre volna szükséges 's a' t.

Mások az iránt nem lesznek velem egy értelemben, hogy minden *játékszini* pénztehetség itt Pesten halmoztassék fel „Mert máskép — így okoskodnak — mi lenne a' mostan már életben lévőkbül 's a' t.” A' mire én így felelek: ‘Annyi nálunk az excentrica cselekvésmódnak megrögzött sáfárja, hogy nem kell attul tartani,

hogy valami felszínes kis értekezés egy fillérig a' haza középpontjára varázsolja mind azon tehetségeket össze, mellyek a' haza külön részeiben munkálnak már és lappanganak még, ekép e' körül mindenki nyugodt lélekkel lehet, mert e' részben hihetőleg ezentul is csak inkább excentrica kis erölködések tanui fogunk lenni, mint olyas egybecsatlásoké, mellyek a' haza szívéét erősítnék.

Többek tán a' devaluationnak fogják tulajdonítani mind azon pénzbeli le vagy elolvadásokat, mellyeknek illyféle intézetink elbomlását köszönhetjük, minek okát én inkább felette könnyü elnének, igen is tág lélekisméretnek 's legfőkép egy irányon tul szelid és engedelkeny közönségnek tulajdonítom ; mellynél fogva csak így kiálthatok fel: Oh mennyi zavar, mocsok 's undokságnak szolgálsz te szerencsétlen devaluation ürügy - leplegül!

Azon mellékes megjegyzésem is, tudom, szülend némi ellenvetést, melly által azt állítom, hogy soha sem fog diadalmaskodni mind azon szennyeken 's mocskokon, mellyek az embert olly kellemetlenül környezik, se privat társaság se politia nevezetes sikerrel, míg a' tisztaság szeretete nem ébred fel az egész közönségben. Ez pedig tagadhatlan, mert illyesekben a' moralis rész erősebben hat a' physikaira mint viszont, 's habár sokat tehet is privat társaság és politia e' részben, — azért még is

nagyobb kiterjedésben 's kivált annyi akadályok közt, mint a' millyenekkel homokos, kőszénes 's a' t. szóval könnyebben szennyesedő helyeken kell küzdeni, csak a' köz tisztasági szellem szülhetnevezetesb sikert, úgy hogy az e' részbeni társaságok és politia haszna szinte csak utmutatásra, dolog - körüli felvigyázásra 's azon kised példaadásokra szorittatik, mellyek által a' község részint tanács és segítség, részint példaadás 's egy kis kinszerítés következésében, lassanként azon tisztasági szellemre neveltetik, mellynek végkép se por, se füst, sem egyéb nem állhat ellent; sőt annál nagyobb szorgalomra 's állhatatosságra fejlik ki, minél nagyobb akadályokkal kell küzdenie; a' minck theoriáját az esős, ködös, kőszénfüstös britt sziget, 's a' nem sokkal kevésbé esős, ködös, kőszénfüstös de jóval porosb és minden tekintetben szennyesb Hollandia legszebb practikai világba állítja.

Sokan nem fogják átlátni: miért ne volna nekünk szabad Franklin methodusát követni, 's minck kellene mindenben olly pedantismussal előmennünk, mint én javaslom; mintha nem lehetne az idők szellemében is bizni egy kicsit, 's mintha ma is kellene mind azon sajnos male-versatióktul rettegni, mellyek a' multat disztelenítik 's a' t. Illyesek okoskodása azonban előttem semmit se nyom, hanem egyenesen a' tücsökre emlékeztet, melly nyáron dalol, 's koplal télen, és bizonyosan a' lehető legalkalmatlanabb

javaslója lenne akármilly intézet felállításának is. Franklin methodusát akarják követni, olly körülmények közt, mellyekben a' kamat kamatja nemcsak de facto, hanem ex principio sem fizettetik, 's hol még a' magpénzek kamatja is bizonytalanabb; valóban nevetséges! A' dolgok minden oldalruli kifejtését pedig pedantismusnak nevezik, 's azt gunyolják a' minek hija okozza legtöbb intézetink felfordultát; milly képtelenség! Egyedül a' szellemben 's időben biznak, mintha ezek, bár - milly szerencsésen hatnak is elő, nem volnának mindigi és bizonyos phasisok alá vetve, mellyeket emberi ész előrelátni nem képes, 's így csak rájuk rakni a' reményt valóban semmi egyéb, mint lágy velejű balgatagság! Nem rettegnek ezentul mind azon pirulást okozó esetektül, mellyek köz pénzinket eddig annyiszor bitangolák el. 'S valyon miért nem rettegnek többé; ugyan mi javult e' részben? Mi által erősödtek garantiáink; vagy tán rögtön szentekké váltak pénzmanipulálóink? Milly ábrándozás!

Nem illy haszontalan sereg, mint ím ezen okoskodók, képesek alapítani valamit hosszabb időre; mert egész okoskodások csak hiu képzelet, 's ekép egész munkájok is csak szappanbuborék.

Mások megint számolásimat tartandják helyteleneknek, 's így szólandnak "Tágos fun-

dus kivált a városnak szebb részében; parisi minta szerint épülendő színház; alkalmas és csinos belső butorozás; scenák, ruhatar, — és 100 ezer forint !!! hm, hm, nem lesz belőle semmi! és 5 ezer pengő jövedelem esztendei fentartásra — — — — — korántsem elég! — hol a declamatiói, mimikai 's több illyes iskola? Kinek költségén járják be az ifjabb alakosak egy kissé a világot, hogy tanuljanak valamit? Mind ez tán el van felejtve, vagy csak olly nyomorult állapotban maradjon az egész mint eddig vala? 's hát a hang ne műveltessék? 's a t."

Már ezek helyesb észrevételek, szivemből fakadnak; 's e' részben valóban semmi egyebet nem hozhatok mentségemre elő: miért nem alapítám a játékszini siker pénzbeli theoriáját 200 ezer helyett legalább 400 ezerre; mint azon forró ohajtásomat 'bár állna minél előbb fel Pesten derekas színház', 's azt, hogy legalább a könnyebben kiállítandó somma 's ekép korábban célhoz jutható javaslatom által nyerjen értekezésem egy kis popularitást; mint-hogy tagadhatlan, köztünk sok, mindenek felett szereti — 's bizonyos okoknál fogva szeretnie is kell — az olcsót, általányosan véve pedig — tán meleg vérünk okozza — felette sok tárgyban igen hajlandók vagyunk *kezdeni* 's *csak kezdeni*, habár alig vannak is előkészületeink, 's legfőkép azért, mert olly értekezések igen antipopularisok szoktak lenni, 's ekép

legkisebb *szapora* hasznót és sikert sem szülhetnek, mellyekben nemcsak hogy semmi kecsegtető nincs, hanem a' dolgok zordon mi-
benléte kímélés nélkül állittatik a' magát olly szívesen mystificáló közönség elibe! 'A' javaslat olcsósága fogja tán a' dolgot egy kissé elősegíteni' — így okoskodám magamban, 's legyen csak szoros fontolgatás alá vetve egyszer a' tárgy, majd kisül egy krajczárig, mennyi kell a' megalapításra 's mennyi a' fentartásra. Lehet akkor a' 200 ezret vagy letenni vagy felvenni, azaz vagy leszállítani vagy felemelni, ugy sem szokás nálunk valami javaslatot egyenesen elfogadni, hanem ahoz, habár nem egy illy hiányos értekezés mint ez, de olly tökélyű volna is mint Phidiasnak képe vala, számtalan sutor és nem sutor, vagy semmi egyéb csak sutor indiscriminatim szokta adni jo szándéku kis vélekedését! ! ! minek következtében reményleni szabad, hogy ezen tanácskozási műhelyből majd javaslatom is olly hozzáadásokkal és elvételekkel fog súlyegyenbe hozatni 's meggazdagíttatni, mellyek által hibás számolásimra tett legalantabbi észrevételek tökéletesen megczáfoltatandnak.

Lesznek továbbá sokan, kik egész értekezésem ellen illy módon fognak kikelni: "Milly hegyes és milly keserű ezen talpnélküli javaslat; csupa guny és tökéletes satyra, — nem is találhatik consequentia benne, mert sok helyen illyes monda-

tik ‘Nincs elég hazafiság köztünk valami nagy somma kiállítására’; később pedig ez ‘hihetőleg lesznek elegenden köztünk, kik a’ szükségést egybe fogják hordani’ — másutt megint ‘az idők szellemétől is lehet sokat várni’ — később pedig ‘az idők szellemébe bízni balgatagság’ és több ilyes contradictio találattik szinte minden lapon. Jobb lett volna semmit nem írni, mint valami olyt, a’ mi inkább csak boszont, mintsem legkisebb áldozatra birhatna.”

Ezen megjegyzések még helyesbek mint a’ közvetlen fentebbiek — habár nem fakadnak is szivemből, sőt inkább elevenen sértik azt — ’s olly helyesek, hogy ellenök mentségemre valóssággal szinte semmit sem hozhatok elő, mert tökéletes igazságra vannak alapítva, mint tán egyedül azt, *hogy egész javaslatomnak nincsenek igazi talpkövei*. Innen támad, hogy akármikép erölködjem is, lehetetlen valami ingadatlant felállítnom; természetes is, ha mindenütt kilátszik az egybeütközés ’s mindenütt a’ természet-elleniség. Hanem mind erről én nem tehetek, mint arrul sem, hogy a’ hegyes és keserű kitűnik mindenhol, ’s egész javaslatom általányosan gunynak és satyrának viseli egy kissé mind színét mind szagát; mert valóban pénzzel összekötött tárgyakról ’s egyesületekről nálunk, mint most állnak dolgaink — nemcsak nehéz satyrát nem írni hanem teljességgel lehetetlen; minek következtében bűnöm abban áll, hogy ezen értekezés-írást egészen abban nem hagytam,

vagy legalább nem halasztottam azt később időkre.

Igy cselekedni egyébiránt, mondhatom, eltökélett szándékom vala; mert nem kívántam időelőtti dolgok körül fáradozni vagy is inkább hasztalankodni, hanem minden időmet 's tehetségemet előbb azon alapok kifejtésére, felvilágosítására 's elfogadtatására ohajtottam egyeztetni 's feszíteni, mellyek nélkül, bár ki mit mond is, soha tartóslag egyesület nem állhat fel, hanem léte 's fenmaradása mindig csak véletlen szerencsétül leszen függő.

Ezen munkálódásimból azonban a' Tekintetes Pesti Megyének a' magyar nyelv terjesztését ápoló Küldöttsége legbarátságosabban ébreszte fel; 's mondhatom, annyira tölté be szívemet legédesb vágyokkal, bár lenne állandó Játékszin Magyarországon, 's bár volna magyarabb a' magyar hon, hogy szinte magam is kételkedni kezdék azon talpkövek elkerülhetlen szükségéről, mellyeket belátásom 's ítélő erőm minden egyesületekre nézve elmulhatlanul szükségeseknek lát. Ekép az említett nagy érdemű Küldöttség parancsát "Írnék a' dologról egy rövid értekezést" nem csak nem mellőztem el, hanem azt, csekély tehetségem szerint, minél előbb teljesíteni is, minden készséggel ajánlom. Vizsgálni kezdém a' tárgyat minden oldalról, 's mondhatom sok időt is szántam rá; de a' sok eszmélkedés 's azon feszült vágy a'

mennyire csak bírja lelki erőm, keresztül nézni 's némi rendbe állítani az egyesületi dolog nemző okait, gyökereit 's egybeköttetési folyamatit, mind inkább arról győződtem meg, hogy a' magyar Játékszinnek általános felállítása, fentartása 's türehető sikere mindaddig lehetetlen, vagy legalább nem hihető, 's felette precarium valami, míg azon törvények javítva nem lesznek, mellyeknek mostani állapotja nem engedi a' sikeres egyesülést, 's mellyeknek tökéletes kifejtésük nélkül az egyesületeknek rendíthetlen talpköveik soha nincsenek.

Az egyesületeknek mondom — 's erre felette kell figyelmezní — mert ollyas intézeteknek felállítására 's fentartására, hol egyesek tehetsége 's akaratja határoz el mindent, ott illyes törvényi talpkövek szüksége nem elmulhatlan. Így p. o. nem kívántatnak meg egy olly színház lételére, melyet közvetlen valami udvar vesz gyámola alá 's minden lehető szükségít nagy tehetséggel 's erős kézzel pótolgatja; de nem ugy egy magyar Játékszin, melly ítéletem szerint, mostani körülállásinknál fogva, egyedül csak jó akaró részvényesek, t. i. egyesületek által léphet életbe, 's csak azok által maradhat is benne fen.

Már pedig az egyesületek lelke, akármire czélozzanak is azok, olly bizonyos alapokon nyugszik, hogy azt módosítani ugyan végnélkül

lehet, de valamit velejére nézve változtatni az egésznek megsemmisítése nélkül lehetetlen. Így p. o. ezernyi különbségű órák lehetnek 's vannak is; de mindnyájan egy elv után mozognak, t. i. rugó után; de hagyassék csak ez ki, 's ne állítassék helyibe valami *aequivalens*, bizonyosan vagy megáll az óra, vagy megszűnik óra lenni; így megszűnik a' gőzerőmű is az lenni a' mi, vagy nem mozog többé, ha vagy a' katlan vagy a' condensator hagyatik ki, és semmi *aequivalens* nem tétetik az egyik vagy másik helyibe; 's így minden erőmű sőt physikai test is, melly bizonyos elvekhez van csatolva, velejére nézve nem változtathatik a' nélkül, hogy vagy meg ne szűnjék lenni az a' mi volt, vagy tökéletesen meg ne semmisüljön.

Játékszintünket valyon ki fogja elrendelni, ha nem mi? Tán a' kormány? Lehet e tőle várni ezt, 's józanul azt kívánni, hogy illyesekbe is avatkozzék 's most? vagy tán az egész Nemzet fog illyféle kicsinységek körül bibelődni, most, midőn olly komolyan vár ránk a' jövő-dő? Mind ez nem szánakozásra méltó elmefuttatás e, mellynek megczáfolására csak ezt mondhatni 'csak mi jobb birtokosak fogjuk a' dolgot rendbe hozni, vagy senki; azaz a' tárgy se kormány, se nemzet, hanem egyesület elibe való.

De ha csak egyesület eszközölheti a' Játékszín sikerét, nem természetes e, 's nem értődik e maga magától, hogy a' Játékszín hihető

's biztos fentartására is megkivántatnak, mint *conditio sine qua non*, azon alapok, mellyek hijával az egyesületek általában nem lehetnek? Azt hiszem, ez igen természetes 's maga magától érthető, úgy, hogy csak az maradna hátra legelsőben is: kimutatni azon alapokat, mellyek nélkül egyesület nem állhat fel; 's másodszor: azon alapoknak okvetetlen szükségét megmutatni.

E' két feladás tökéletes, rendes megfejtésére azonban igen száraz és felette hosszú praemissák előrebocsátása volna szükséges, úgy hogy abba most nem ereszkedhetem. Nehogy azonban így kelljen hagyni az egész dolgot indigeste, utólsó munkám 409^{dik} lapjára kívánom az Olvasót utasítani, hol minden szabad egyesületeknek két fő oszlopát elég világosan kimutattam, 's pedig ezen szavakkal:

“Először: hogy a' titulus nonus partis primae annyira javíttassék, hogy annak sinuositásai közt, senki, első herczegtől kezdve a' legtehetetlenebb nemesemberig, ne bujhassék el, hanem minden rendsértő legrövidebb uton 's egyenlőn érezze a' nemzet-hozta törvény hatalmát.”

“Másodszor: hogy a' hitelközönségesen, de kivált a' privilegiáltakra nézve olly szoros lábra tétessék, mellynél fogva — — — — nem vissza, hanem előrehatólag lassanként megszűnjék a' mai, pénzkörülti és sequestrumi scandulum.”

Már mennyire szükséges ezen alapok másodika egy Pesten felállítandó 's életben tartandó Játékszinre — a' mi semmi egyéb, mint egyesületi tárgy — azt, úgy hiszem, kiki át fogja látni, ki elfogultlan 's önmystificatio nélkül fontolandja meg csak egy kissé mind azt, a' mi ezen javaslatban a' Játékszinnek supponált pénzeiről mondatott, t. i. hogy a franklini szép példát — tán némi egyes szerencsés eseteken kívül — mi nem követhetjük legkisebb jó sikeri hihetőséggel is; szapora pénzinket (minden órában felvehetőket) az országon kívül kell kiadnunk, Bécsben vagy Gréczben vagy tudja Isten hol, csak *köztünk* nem (!); hogy legrégibb és nemesb nemzetséginkért, a' dolog sikere miatt, igen is ujaknak vagy éppen nem magyaroknak kell kezeskedniök 's a' t. 's a' t. — a' mi mind azon anomaliába helyzi szegény Hunniát, hogy úgy szólvan, nem állíthat a' Magyar magyar színházat, ha nem segíti más, és a' — — — — — még e' részben sem bir de facto csak annyi függetlenséggel is, hogy maga magán tudna segíteni 's egy nyomoruft kis színházat rakni 's fen is tartani!!!

A' mi egyébiránt az érintett, 's tudom soknak nem felette nagy kényére kitalált alapok elsőbbit illeti, azt általányosan véve itt éppen nem vehetem szorosb fontolóra, de a' mennyire az a' magyar Játékszinnek, mint egyesületi tárgynak, alapul elmulhatlanul szük-

séges, azt itt rövid példa által kívánom némileg felvilágosítani.

Egy Pesten felállítandó Játékszinre legalább 200 ezer pengő forint kell, pénzbeli dividendet pedig egy Játékszin hihetőleg nem nyújtand; a' 200 ezer pengő forint tehát csak ollyasok adakozásibul folyhat össze — ha össze foly — kik a' dolgot valósággal előmozdítani kívánják, de egyszersmind elég tehetséggel birnak is nagyobb summákat áldozhatni olly intézetekre, melyekbül csak moralis dividend háramlik. Ekép az egész dolog sikere csak azoktul függ, kik ezen utólsó sorban állnak. Már én mind teljes meggyőződéseim szerint, mind a' sors ajándéka után, ezen sorban vagyok, mert forrón kívánom, bár volna magyar Játékszin 's elég tehetségem is van azt tetemesb summával segíteni elő, úgy hogy nincs legkisebb ok is, hogy valaki más álljon mellé, ha én nem járulok hozzá. Én pedig — hogy őszintén megvalljam — minden vágyom 's tehetségem mellett, habár *eddig* javaslatom pontig elfogadtatik is, de az említett két elvnek rakása kimarad, legkisebb sommát sem fogok szánni rá, valamint egyéb talpnélküli tárgyakra sem.

A' közjóért sokat elbirhat az ember! 's átlátom, ellehet, könnyen ellehet minden köszönet és taps nélkül; de a' községért önmagának úgy szólván kinzó helyet alkotni, arra több kell mint halandó; 's illy magasságra

én legalább nem vágyok, míg sorsom emberi.

'S valyon mostani privilegiált rendbontóink csufságai közt, nem válnék e minden becsületes embernek egy magyar színház kinpaddá? hol a' nemtelen és betyár magaviselet hihetőleg a' legmagasb lépcsőjét érné el, 's a' Muzsák szent hajlékátul mindent visszaijesztne, a' mi jó izlésű, szemérmes és szép lelkű embereknek becses és drága? hol semmi sem hátráltatná azt, hogy éppen az sértessék meg leggyalázatosblag, ki legtöbbet áldozott hozzá, vagy ha kíméltetnék is, azt néhány vakmerő primipilus gratiájának kellene köszönnie? Nem, nem; illy jancsári tyrannismus alatt, hol sokszor azok a' fő vezérek, kik már mindenünnen kicsapattak, nem állhat fel jó szerencsével Játékszin. Éldegelhet, hervadozhat egy darabig, nem kétlem, de egész léte csak véletlentül lesz függő, és soha, soha nem váland szép-társasági varázsponttá, míg városunk azon lakosi, kiknek oroszláni erejőket ugyan nem igen csudálom, de annál jobban tartok össze-roffenési hatalmoktul, vagy nem tartanak magok közt nemes emberekhez illő rendféket, vagy a' köztök dulongó becsület-felejtőket nem ragadja meg tüstént a' legszorosb törvény.

Tudom az én kis pénzbeli tehetségem — melly végett valóban el nem bízom magamat, mivel már bölcsőmben lelém — nem lesz el-

mulhatlan szükséges egy Játékszin - felállítás-ra; de azt hiszem sőt tudom, legtöbben, kik adakozhatnak reá, és szívesen adakoznának is, e' részben éppen így gondolkoznak vagy éreznek mint én: hogy t. i. az ifjuság közötti jobb disciplina, vagy e' részbeni javított törvények alkotása 's kifejtése *előtt* Játékszint állítani, valóban időelőtti.

Már fognak e az érintettek magok közt olly rendfeket tartani, melly az ebéli törvény hi-ját valamennyire kipótolná? Én nem hiszem 's korántsem azért, mintha nem volnék meggyőződve vagy legalább nem reményleném, hogy minden irányon túl több köztök a' becsület-érző 's nemes lelkű, mint a' becsstelen és selejtes; hanem azért, mert számok felette nagy, 's nincsenek úgy mint valami ezred tisztei, egy tiszthez és egy sorshoz szorítva, hanem szünetlen és csoportosan jönnek mennek; minek következtében, habár mennyi volna is *köztök* a' becsület massája, soha nem fejlődhetik még is *köztök* ki azon becsület-fentartási kar-szellem — esprit de Corps — mellynek léte annyit ér, ha többet nem, mint akármiily törvény; de, mint mondtam, csak olly testekben ébredhet az tartósb létre, mellyek nem felette nagyok, 's némileg szorosabb 's állandóbbilag vannak constituálva.

Itt tehát egyenesen csak a' javított törvény segíthet.

Lesz ezen soraim ellen, tudom, elég zaj, de békével türom, mert bizonyos vagyok, eljön egykor az idő, melly szavaim igazságát teljes világosságba helyezendi. Bár ne legyen már igen is késő —!

Elő fognak ellenem hordatni számos példák; Miskolcz, Kassa 's a' t. — Későbbi egyesületek sikere is, mint a' tudós Társaság, a' Casino, a' Verseny; és hogy "csak még is megvagyunk" 's a' t. De Istenért! mit nyom mind ez? Valyon a' Magyar soha ne emelkedjék a' közepszerűségek 's alacsonyságok rutsági közül ki? 'S mindig olly intézeteket rakjon csak, mellyeket szinte semmi egyéb, mint a' véletlen vagy imádság tartogat fen? 'S mindenütt és mindenben még ön hazájában 's maga erejével kiállított tárgyakban is örökön örökké secundaria rollát játszék - - - a' Magyar?

Szivem valóban többet ohajt, 's belátásom vajmi többet jövendöl; csak ébredjen bennünk valahára fel a' lélek! Nagyra vihetjük, csak magunkban keressük az erőt, 's mindenben fogunk diadalmaskodni. Fejedelmünk atyai, kormányunk szelíd, — 's így tiszta szándéku becsületes fáradozásink díja bizonyos; de ha azt gondoljuk, már sokat tettünk, ha - - - és mert néhány beduinkodó szintársaságunk tengődik, 's azok ideig óráig némi kis sikerrel — t. i. éppen annyival mint a' mennyi az életre szükséges, (!) mozoghatnak, 's mert némi egyéb

kisded egyesületi intézetink is vannak, melyek lassúdad vegetálnak — de tudja Isten meddig még 's a' t. 's ha azt gondoljuk: már illő civilisatiói álláspontunkon állunk, ha *'megvagyunk'* — a' mivel az állat is dicsekszik míg él — oh akkor valóban mondjunk inkább egyenest le minden nemes ösztöni dicsvágyrul, 's bucsuzzunk el örökre azon ifjusági álmainktul, melyek minket a' Magyarnak egykori felemelkedése reményi körül olly édesen ringatának.

Egyesülnünk kell mindenre, a' mi a' hazát felemeli, 's fejedelmünk székét erősíti; mert a' mostani 'zivataros időkben csak egyesült erő állhat ellen a' felébredt, de el nem rendelt képzeleteknek, és a' forró, de ki nem főtt ábrándozási theoriák árjainak.

Az egyesülés lelke pedig *'a' személyi 's vagyoni bátorság'*; 's míg ez tökéletes rendben nincs, vagy hiányos, addig csak alap nélkül állhat egyesület fel, — 's ekép megint rogynia kell.

Ezen alapok alkotása tehát az, a' mivel előbb kell foglalatoskodnunk, mintsem egy egyesületi elvekre rakandó Játékszin-felállítás-sal; minthogy előbb jár az elv 's aztán jó a' ráépítmény sora. Legyenek csak állandóul egyszer azok lerakva, majd felemelkedik rajtok nem egy két sinylődő 's törpe szabásu színház, hanem minden ollyas tárgy is, melly éghajla-

ton, geographiai fekvésen, sőt a' természet minden lehető mostohaságin is diadalmaskodik végkép; 's az önerő, szorgalom 's állhatatosság után nyert dicsőség közt, mind gazdaggal mind szegénnyel azon lelki örömeket ismérteti meg, mellyek soha nem lehetnek azok sajátja, kik csak az enség szűk határi közt tölték napjaikat; hanem egyedül azok örök tulajdoni szoktak lenni, kik inkább anyaföldök előmenetelében kerestek nyugalmat, kerestek meglegedést!

A' hitel dolgában, mint láttuk, *hamarjában* 's *interimaliter* a' szomszédság is segíthet némileg; hanem milly nyomorultság, milly szégyen illyesekben tüstént nem segíthetni magunkon, a' mi csak arra ingerelhet: állít-nánk a' hitelt valahára biztosb lábra - - de a' mi a' Rend dolgát illeti, t. i. hogy szabaduljunk meg egykor már a' rendbontók járma alul; azon most 's később is csak magunk segíthetünk, mert illyesekben az *aequivalens*, mint teszem bayonette 's eféle, ítéletem szerint, veszedelmesb és kinosb gyógyszer, mint a' nyavalya maga.

Ne felejtsük soha: hogy korántsem elég, és még semmi czélt nem értünk, ha bár fenállnak is színházak 's egyéb intézetek, ha bennök nincs azon jó izlési és szép társasági szellem, melly nélkül mostani időkben a' legtökéletesb színház is végkép üres, 's a' leghazaibb intézet is divatnélküli leend.

'S ha ezen egész kis próbamunkám egybevont velejére valaki azt mondaná: "Közrebo-csájtott kis munkácskáimban előfordult elvek mentegetésére 's megerősítésére irtam legyen, 's nem tudok kedvencz állításimtul eltávozni" — azon felelettel 's barátságos felszólítással bucsuzom el Olvasómtul:

Minden eddigi írói próbatételim fő tendenciája — habár azt világosan kifejtteni nem is valék képes — bizonyosan mindig 'sikeres egyesülhetésinkre' célzott; azok által pedig soha egyebet eszközteni nem kívántam, mint értelmi sulyunk nagyobbítását, magyarságunk kifejtését, tehetségünk felemelését - - - -; a' miknek nagyobb sulya sokra, és magyar Játékszin-felállításra sem volna tán szükségtelen - - - -! és hogy:

Lépjenek azok elő, kik más értelemben vannak mint én, 's mutassák meg okoskodásik ereje által, *hogy magyar Játékszin egyesület nélkül is felállhat tartóslag, 's hogy egyesület nem kíván tökéletes vagyoni és személyi bátorságot.*

Legyen ez eldöntve valahára már - - és addig is éljenek a' Tek. Vármegyének Rendei - - jó egészségben és jó erőben!

2

9

1

1

1

1

1

1

